

Kuadri i referencës së kompetencave për kulturë demokratike

Vëllimi II

**Treguesit e kompetencave
për kulturë demokratike**

**Kuadri i referencës
së kompetencave
për kulturë demokratike**

**Vëllimi 2
Treguesit e kompetencave
për kulturë demokratike**

Këshilli i Evropës

Opinionet e shprehura në këtë botim janë përgjegjësi e autorëve dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht politikën zyrtare të Këshillit të Evropës

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të përkthehet, të riprodhohet ose të transmetohet në çdo formë a mjet, elektronik (CD-rom, internet etj.) ose mekanik, duke përfshirë fotokopjimin, regjistrimin ose çdo mjet për ruajtjen e informacionit ose sistemi shkarkimi, pa lejen me shkrim nga Drejtoria e Komunikimit (F-67075 Strasbourg Cedex ose publishing@coe.in).

Fotot: iStockphoto.com
Faqosja: **Instituti i Zhvillimit të Arsimit**
Përktheu: **Astrit Dautaj**
Instituti i Zhvillimit të Arsimit

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

ISBN 978-92 871-9573-0
(set në tre vëllime)
© Council of Europe, Prill 2018
Shtypur në Këshillin e Evropës

PËRMBAJTJA

PËRSHËNDETJE	4
PARATHËNIE	5
MIRËNJOHJE	7
HYRJE	9
KREU 1 - TREGUESIT KRYESORË	13
KREU 2 - TË GJTHË TREGUESIT	22
KREU 3 – PROCESI I ZHVILLIMIT, TESTIMIT DHE PËRSHKALLËZIMIT TË TREGUESVE	44
PËRFUNDIME	48
LEXIME TË MËTEJSHME	49

Përshëndetje

Ligjet dhe institucionet demokratike mund të funksionojnë me efektshmëri vetëm kur bazohen në një kulturë demokratike. Për këtë qëllim, arsimit është faktor kyç. Këto ishin përfundimet e Samitit të Tretë të Krerëve të Shteteve dhe të Qeverive të Këshillit të Evropës të mbajtur në Varshavë në vitin 2005. Duke u nisur prej këtej, organizata jonë i vuri vetes detyrën të “nxiste dhe të zhvillonte kulturën demokratike tek qytetarët tanë”. Qëndrore në këtë detyrë është të sigurojë kushtet që të rinjtë të fitojnë njohuri, vlera dhe aftësi për të qenë qytetarë të përgjegjshëm në shoqëritë moderne, të larmishme dhe demokratike.

Që nga ajo kohë, shtetet anëtare kanë ndërmarrë një sërë nismash në këtë fushë. Ajo çfarë ka munguar në to, është vizioni i qartë dhe të kuptuarit e synimeve të përbashkëta në edukimin qytetar. Kuadri ynë i Referencës së Kompetencave për Kulturë Demokratike synon të mbushë pikërisht këtë hendek.

Sulmet e shumta terroriste të ndodhura në Evropë gjatë kohëve të fundit e bënë më urgjente nevojën për këtë kuadër. Arsimit është një investim afatmesëm dhe afatgjatë për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe të radikalizimit, por koha e kërkon që puna me të fillojë që sot. Në dritën e kësaj nevoje, modeli i kompetencave (i paraqitur në vëllimin 1 të Kuadrit) u mirëprit njëzëri nga Konferenca e Ministrave të Arsimit të Këshillit të Evropës, në sesionin e saj të 25-të, të mbajtur në Bruksel, në vitin 2016.

Kuadri i referencës është rezultat i një procesi të gjerë konsultimesh dhe testimi në shtetet anëtare të Këshillit të Evropës dhe më tej. Ai bazohet në parime të përbashkëta për shoqëritë tona demokratike. Ai përcakton mjetet dhe aftësitë me të cilat duhet të pajisen nxënësit në të gjitha nivelet e arsimit, me qëllim që të ndejnë përkatësinë sociale dhe të ndërtojnë kontributin e tyre pozitiv në shoqërinë demokratike në të cilën jetojmë. Përmes kësaj, ai u ofron sistemeve arsimore fokusin e përbashkët për veprimet e tyre, ndërkohë që respekton larminë e qasjeve pedagogjike.

Qëllimi i këtij Kuadri është të mbështesë shtetet anëtare në procesin e zhvillimit të shoqërive të hapura, tolerante dhe të larmishme përmes edukimit. Unë shpresoj që ata do të përqafojnë këtë mjet dhe do të përfitojnë prej tij.

Thorbjorn Jagland

*Sekretar i Përgjithshëm
I Këshillit të Evropës*

Parathënie

Cila është shoqëria në të cilën do të jetojnë nesër fëmijët tanë? Një pjesë e rëndësishme e përgjigjes së kësaj pyetjeje qëndron në arsimimin që ne u japim atyre sot. Arsimi luan rol thelbësor në ndërtimin e së ardhmes dhe pasqyron botën të cilën ne duam të përgatisim për brezat që do të vijnë.

Demokracia është një ndër tri shtyllat e Këshillit të Evropës dhe tek shtetet anëtarë nuk duhet të ekzistojë dyshimi më i vogël se kjo shtyllë duhet të qëndrojë si themel për shoqëritë tona të ardhme. Ndonëse institucionet tona mund të jenë të qëndrueshme, ato do të mund të funksionojnë në mënyrë demokratike vetëm nëse qytetarët tanë do të jenë plotësisht të vetëdijshëm, jo vetëm për të drejtën e votimit, por edhe për vlerat që institucionet tona mishërojnë. Sistemet tona të arsimit dhe shkollat duhet të përgasin të rinjtë të bëhen individë aktivë, pjesëmarrës dhe të përgjegjshëm: shoqëritë tona komplekse, shumëkulturëshe dhe në zhvillim të pandërprerë nuk mund të bëjnë pa ta. Në prag të llogaritjeve kuantike dhe të inteligjencës artificiale është shumë më e rëndësishme që fëmijët tanë të pajisen me vlerat, qëndrimet, aftësitë, njohuritë dhe të kuptuarit që do t'i aftësojnë ata të marrin vendime të përgjegjshme për të ardhmen e tyre.

Si pikënisje për zhvillimin e Kuadrit të referencës së kompetencave për kulturë demokratike të Këshillit të Evropës ka shërbyer bindja se sistemet arsimore, shkollat dhe universitetet duhet ta bëjnë përgatitjen për qytetarinë demokratike si një ndër pikat kryesore të misionit të tyre. Kjo nënkupton që nxënësit duhet të dinë dhe të kuptojnë sfidat me të cilat përballen dhe pasojat që ato kanë për vendimet që ato marrin, për atë që ata duhet të jenë të aftë të bëjnë dhe cilat duhet të mos i bëjnë. Për këtë qëllim, ata kanë nevojë jo vetëm për njohuri, por edhe për kompetencat e duhura. Qëllimi i kuadrit është pikërisht të përcaktojë këto kompetenca.

Kuadri përbëhet nga tri vëllime.

Vëllimi i parë përmban modelin e kompetencave, të zhvilluar nga një ekip ekspertësh ndërkombëtarë, pas një procesi të gjerë kërkimi dhe këshillimi. 20 kompetencat janë ndarë në katër fusha: Vlerat, Qëndrimet, Aftësitë, Njohuritë dhe të kuptuarit kritik të tyre. Ato shoqërohen me informacionin për kuadrin në të cilin u zhvillua ky model dhe për mënyrën e përdorimit të tij.

Vëllimi i dytë përmban strukturën në të cilën janë organizuar objektivat e të mësuarit dhe rezultatet për çdo kompetencë. Përshkrimi i tyre synon të ndihmojë edukatorët të zhvillojnë situatat e të mësuarit që do t'u japë atyre mundësinë të vëzhgojnë sjelljen e nxënësve në lidhje

me çdo kompetencë. Ata janë testuar në shkolla dhe nga mësues të ndryshëm në 16 shtete anëtare.

Vëllimi i tretë ofron udhëzime për mënyrën e përdorimit të modelit në gjashtë kontekste mësimore. Kapituj të tjerë do të zhvillohen për këtë qëllim në kohën e duhur.

Kuadri ofrohet si mjet për të frymëzuar qasjet individuale të mësimdhënies së kompetencave për kulturë demokratike, që priren t'i bashkangjiten qëllimit të përbashkët. Megjithëse vëllimet nuk janë të detyrueshme për t'u përdorur në një mënyrë të caktuar, ato përbëjnë një të tërë koherente të cilën ne ua rekomandojmë edukatorëve ta njohin përpara se të vendosin për zgjedhjet e tyre.

Unë jam krenar t'ua paraqes Kuadrin e referencës së kompetencave për kulturë demokratike shteteve anëtare. Puna për të ka qenë një shembull përkushtimi, këshillimi dhe mëndjeje të hapur. Unë shpresoj që shumë prej jush ta përdorin atë në atë frymë me të cilën ai është përgatitur: si një kontribut në përpjekjet për të bërë shoqërinë tonë të ardhshme, një shoqëri në të cilën fëmijët tanë të ndihen të lumtur.

Mirënjohje

Ekipi i autorëve

Kuadri i Referencës së Kompetencave për Kulturë Demokratike u zhvillua nga Departamenti i Edukimit, në bashkëpunim me ekspertët ndërkombëtarë në vijim:

Martyn Barret
Luisa de Bivar Black
Michael Byram
Jaroslav Faltny
Lars Gudmundson
Hillegje van't Land
Claudia Lenz
Pascale Mompoin-Gillard
Milica Popovic
Calin Rus
Salvador Sala
Natalia Voskresenskaya
Pavel Zgaga

Departamenti i Edukimit i Këshillit të Evropës

Drejtori i Departamentit: Sjur Bergan
Drejtori i Divizionit të Politikave Arsimore: Villano Qiriazi
Menaxheri i projektit: Christofer Reynolds
Asistent: Mireille Wendling, Claudine Martin Ostwald

Mbështetja dhe asistenca

Për mbështetjen e tyre të fortë, Departamenti i Edukimit i Këshillit të Evropës është mirënjohës, në mënyrë të veçantë, ndaj:

- Josep Dalleres dhe Esther Rabasa Grau, Përfaqësues të Përhershëm të Principatës së Andorrës në Këshillin e Evropës në periudhën 2012-2017.
- Germain Dondellinger, Jindrich Fryc dhe Etienne Gilliard, Kryetarë të Komitetit Drejtues të Politikave dhe Praktikave Arsimore të Këshillit të Evropës nga viti 2012-2018.
- Ketevan Natriashvili, Zëvendësministr i Arsimit, Gjeorgji.

Projekti për të hartuar Kuadrin e referencës së kompetencave për kulturë demokratike është ndihmuar nga mbështetja aktive dhe financiare e ministrive të arsimit të Andorrës, të Belgjikës, të Qipros, të Republikës Çeke, të Gjeorgjisë, të Greqisë dhe të Norvegjisë.

Departamenti i Edukimit dëshiron të falenderojë edhe Qendrën Evropiane Wergeland dhe Institutin Ndërkulturor të Timishoarës për ndihmën e madhe që kanë dhënë për trajnimin dhe pilotimin.

Kontribute

Deportamenti i Edukimit i Këshillit të Evropës u detyrohet personave të mëposhtëm për vlerësimin e çmueshëm dhe kontributin që kanë ofruar gjatë zhvillimit të kuadrit të referencës së kompetencave për kulturë demokratike:

Erik Amnå, Mattia Baiutti, Léonce Bekemans, Cezar Bîrzea, Lavinia Bracci, Fabiana Cardetti, Marisa Cavalli, Aidan Clifford, Daniel Coste, Que Anh Dang, Leah Davcheva, Darla Deardorff, Miguel Angel García López, Ralf Gauweiler, Rolf Gollob, Fernanda González-Dreher, Richard Harris, Prue Holmes, Bryony Hoskins, Caroline Howarth, Ted Huddleston, Elene Jibladze, Andreas Körber, Ildikó Lázár, Rachel Lindner, Petr Macek, Julia Marlier, Guillaume Marx, David Muller, Natia Natsvlishvili, Oana Nestian Sandu, Reinhild Otte, Stavroula Philippou, Alison Phipps, Agostino Portera, Marzena Rafalska, Monique Roiné, Roberto Ruffino, Florin Alin Sava, Hugh Starkey, Olena Styslavska, Angela Tesileanu, Felisa Tibbitts, Judith Torney-Purta, Angelos Vallianatos, Manuela Wagner, Charlotte Wieslander, Robin Wilson, Ulrike Wolff-Jontofsohn, Fatmiroshe Xhemalaj.

Së fundi, por jo për nga rëndësia, Departamenti i Edukimit u shpreh falenderimet e veta të sinqerta mësuesve të shumtë, trajnerëve dhe drejtuesve të shkollave, të cilët pilotuan treguesit, për përkushtimin dhe bashkëpunimin e tyre.

Hyrje

Për secilën nga 20 kompetencat e Kuadrit të referencës për kompetencat për kulturë demokratike (në vijim, Kuadri) janë hartuar dhe testuar treguesit e kompetencës. Qëllimi i tyre, siç përshkruhet edhe në vëllimin e parë, është i dyanshëm:

1. Të ndihmojë vlerësimin e nivelit aktual të përvetësimit të çdo kompetence për individët dhe grupet, me qëllim që të identifikohen fushat që kanë nevojë për zhvillim të mëtejshëm, nevojat e të mësuarit ose të identifikohen nivelet e arritjes për një periudhë të caktuar shkollimi ose të mësuarit.
2. Të shërbejë si referencë dhe paketë mësimore për edukatorët për hartimin, për zbatimin dhe për vlerësimin e ndërhyrjeve arsimore në arsimin formal dhe jo formal.

Treguesit janë referime ndaj sjelljeve konkrete të vëzhgueshme të një personi me një nivel të caktuar kompetence.

Mënyrat në të cilat një person mund të shprehë nivelin e zotërimit të çdo kompetence përmes sjelljeve të vëzhgueshme janë të ndryshme. Kjo ndodh edhe me kompetencat për kulturë demokratike (KKD). Megjithatë, për t'i bërë këto kompetenca të zbatueshme, është e nevojshme

të identifikohen sjelljet që tregojnë, në mënyrë të besueshme, që një person ka një nivel të caktuar të zotërimit të një kompetence të caktuar.

Treguesit e renditur më poshtë e plotësojnë këtë kërkesë sepse ata janë rezultat i një procesi sistematik të zhvillimit dhe të testimit nga një numër i madh edukatorësh dhe janë pilotuar në mjedise konkrete mësimore në vende të ndryshme të Evropës. Ky proces përshkruhet në kreun 3 të këtij vëllimi.

Nga procesi i pilotimit rrjedhin dy grupe treguesish:

- Kreu i parë paraqet një grup prej 135 treguesish, të cilët janë një numër i kufizuar treguesish për çdo kompetencë, që dëshmon qartë një ndër tre nivelet e zotërimit të saj: niveli *bazë*, *mesatar* dhe *i përparuar*.
- Kreu i dytë përmban një listë më të zgjeruar prej 447 treguesish, që përfshijnë, përveç treguesve kryesorë, edhe tregues të konfirmuar, një pjesë e të cilëve është e lidhur me një nivel të caktuar zotërimi, ndërkohë që një pjesë tjetër, e vendosur ndërmjet nivelit bazë (B) dhe mesatar (M) ose ndërmjet nivelit mesatar (M) dhe të përparuar (P) (që përshkruhen në tabelën e treguesve respektivisht si BM dhe MP). Për qëllime referimi, çdo tregues ka një numër identifikimi dhe, atje ku është e përshtatshme, tregohet edhe *numri i treguesit kryesor* që është dhënë në kreun e parë.

Disa prej treguesve duken shumë të ngjashëm, si në formulim ashtu edhe në drejtim të kuptimit të tyre. Kjo u jep përdoruesve një mundësi zgjedhjeje (edhe në rastin kur njëri prej tyre është më i thjeshtë për t'u përkthyer).

14 nga 20 kompetenca shoqërohen me dy tregues kryesor për çdo nivel zotërimi. Nga ky rregull bëjnë përjashtim:

Një prej treguesve është konfirmuar për nivelin mesatar në rastin e “*respektimit të diversitetit kulturor*”, për nivelin e përparuar në rastin e “*përgjegjësisë*” dhe për nivelin bazë në rastin e “*njohurive dhe të kuptuarit kritik të gjuhës dhe të komunikimit*”.

Në listën e treguesve kryesorë për “*respektimin e demokracisë, drejtësisë, barazisë dhe shtetit të së drejtës*” janë përfshirë tre tregues për çdo nivel zotërimi. Tre tregues kryesor janë përfshirë edhe për nivelin mesatar dhe të përparuar në rastin e “*tolerancës ndaj paqartësisë*”.

Duke marrë parasysh karakterin e ndërlikuar të “*njohurive dhe të kuptuarit kritik të botës*”, janë përfshirë gjashtë tregues kryesorë për nivelin bazë dhe të përparuar dhe shtatë tregues kryesorë për nivelin mesatar të zotërimit.

Përpunimi statistikor i të dhënave të mbledhura gjatë pilotimit të treguesve garanton qëndrueshmërinë e tyre. Kjo do të thotë që ka shumë të ngjarë që, kur një person tregon në mënyrë të vazhdueshme dhe pa mbështetje sjelljen që përshkruhet në tregues të nivelit të

përparuar, ato do të jenë në gjendje të shprehin sjelljen në treguesit për nivelin mesatar dhe bazë. Po kështu, ka shumë të ngjarë që një person që shfaq sjelljen e përshkruar në treguesin që lidhet me nivelin mesatar do të jetë i aftë ta shfaqë sjelljen korresponduese në nivelin bazë.

Megjithatë, kjo nuk nënkupton se kur një person ka arritur një nivel të caktuar të zotërimit të kompetencës, ai mund të arrijë vetëm nivelet e tjera të po asaj kompetence. Faktorë të ndryshëm, duke përfshirë edhe rritjen e moshës, ndryshimet në mjedisin shoqëror, përvojat traumatike etj., mund të prodhojnë një kthim prapa në disa kompetenca dhe të kërkojnë mbështetje shtesë për t'u kthyer në një nivel më të lartë zotërimi.

Për të siguruar lidhjen e drejtëpërdrejtë të saj me praktikën e profesionistëve të ndryshëm të arsimit, treguesit e kompetencës janë formuluar në gjuhën e objektivave mësimore. Kjo do të thotë që, secili prej tyre fillon me një folje që tregon veprim dhe vijon me një objekt të kësaj foljeje dhe sjellja që përshkruhet është e vëzhgueshme dhe e vlerësueshme. Duke marrë parasysh edhe faktin që, siç është shpjeguar edhe në vëllimin e parë, kompetencat zakonisht përdoren në klastera, gjë që do të thotë që një grup treguesish të kompetencave të ndryshme mund të përdoren kryesisht për të përcaktuar objektivat e të mësuarit për veprimtaritë mësimore. Megjithatë, kjo nuk duhet të zbatohet në mënyrë të thjeshtëzuar, pasi është e rëndësishme të mbahet parasysh që treguesit lidhen me shkallën e zotërimit, më shumë se me arritjen e një veprimtarie të veçantë mësimore. Për të diskutuar për dallimin ndërmjet zotërimit dhe arritjes, shiko kreun e tretë, në vëllimin 3 të Kuadrit.

Të treja nivelet e zotërimit (bazë, mesatar dhe i përparuar), në të cilin shkallëzohen treguesit e kompetencës, nuk duhet të lidhen në mënyrë strikte me nivelet e arsimit. Sigurisht, disa prej elementeve që lidhen me njohuritë dhe të kuptuarit kritik që mund të lidhen më shumë me nivelin e përparuar, mund të jenë më të përshtatshme në nivelet e larta të arsimit.

Megjithatë, në rastin e vlerave, qëndrimeve dhe aftësive, shumë prej elementeve mund të fitohen që në moshën e vogël, edhe pse ato mund të zhvillohen më tej më thellë në nivelet e tjera.

Përdorimi i treguesve të kompetencave lidhet ngushtë me vëzhgimin. Nëse kryhet rregullisht, vëzhgimi bëhet pjesë e procesit të mësimit dhe të mësuarit. Në jetën e përditshme profesionale, mësuesit janë vëzhgues me përvojë të nxënësve, edhe kur nuk janë gjithmonë të vetëdijshëm si dhe çfarë po vëzhgojnë dhe si i përpunojnë rezultatet e vëzhgimit të tyre. Megjithatë, kur ata vëzhgojnë sjelljen e nxënësve në kontekstin e KKD, duke iu referuar treguesve, procesi ka nevojë të bëhet i qëllimshëm dhe i planifikuar me kujdes.

Në këtë kontekst, duhet të merren parasysh disa aspekte:

- Vëzhgimi duhet të bëhet në mënyrë të tillë që të mos largojë vëmendjen e nxënësve nga procesi i të mësuarit ose t'i vendosë nxënësit në situata të sikletshme.

- ❑ Vëzhgimi duhet të përmbajë situata të ndryshme, duke përfshirë këtu edhe përgjigjet e nxënësit për detyra të veçanta, punën e bërë në mënyrë individuale në klasë, ndërveprimin me mësuesin dhe shokët e klasës gjatë veprimtarive në klasë, si dhe sjelljet gjatë pushimeve, para dhe pas mësimit ose gjatë veprimtarive jashtëshkollore.
- ❑ Meqë kompetencat për kulturë demokratike mobilizohen në grupe, sjelljet në situata të veçanta mund të kenë nevojë për t'u lidhur me një grup treguesish dhe jo thjesht me një tregues të vetëm.
- ❑ Përdorimi i treguesve lehtëson jo vetëm vëzhgimin, por edhe shënimin e sjelljes së vëzhguar: është më e lehtë të bësh një shënim të bazuar në një kod që lidhet me një tregues të veçantë, sesa të shkruash treguesit e plotë të sjelljes së vëzhguar. Vëzhgimet cilësore përdorin shënime të shkruara dhe nuk bazohen në kujtesë.
- ❑ Përveç shqyrtimit të asaj që është thënë ose është bërë dhe të aspekteve të tilla si kontakti me sy, qëndrimet, shprehja e emocioneve, vëzhgimet duhet të përqëndrohen në sjelljen e shprehur me fjalë, sjelljen që paraprin të folurit dhe atë që nuk është shprehur me fjalë.
- ❑ Vëzhgimet e sjelljes, që pasqyrohen në një tregues të caktuar, duhet të bëhen në mënyrë të vazhdueshme, gjatë një periudhe kohe dhe të mos mbështeten vetëm në përshtypjen e parë, në besimet vetjake, në shpresat dhe njëanshmëritë e vëzhguesit ose vetëm në një çast të veçantë të veprimtarisë. Shprehje të caktuara të sjelljes mund të jenë edhe të rastësishme ose të krijuara nga faktorë për të cilët vëzhguesi nuk është i vetëdijshëm, ndërkohë që mungesa e shprehjes së një sjelljeje mund të jetë rezultat i faktit që nxënësit nuk i është dhënë shansi i duhur për të shprehur sjelljen respektive.

Meqë aftësitë e të dëgjuarit dhe të vëzhgimit janë një përbërës i rëndësishëm i modelit të KKD-së, si mësuesit edhe nxënësit mund dhe duhet t'i zhvillojnë ato. Në këtë kontekst, vëzhgimet e nxënësve mund të jenë një mjet i efektshëm për zhvillimin e aftësive të vëzhgimit.

Vëzhgimi i sjelljes i bazuar në tregues është mjet i efektshëm për të diagnostikuar boshllëqet e të mësuarit, duke mundësuar përpunimin e planeve të personalizuara me objektiva të mirëpërcaktuar dhe përdorimin e përshtatshëm të strategjive të skicimit dhe diferencimit.

Në kreun për treguesit, në vëllimin 1 të Kuadrit, paraqiten edhe çështje të tjera që lidhen me përdorimin e treguesve si dhe vlerësimi i disa prej rreziqeve që lindin nga keqpërdorimi i tyre. Diskutimet në lidhje me mënyrën e përdorimit të treguesve për hartimin e kurrikulës, për vlerësimin, për hartimin dhe zbatimin e veprimtarive mësimore si dhe ato që lidhen me planifikimin e përdorimit të Kuadrit në qasjen mbarë shkollore paraqiten në krerët përkatës në vëllimin 3.

Kreu 1

Treguesit kryesorë

VLERAT

1. Vlerësimi i dinjitetit njerëzor dhe i të drejtave të njeriut

1	Argumenton që të drejtat e njeriut duhet të mbrohen dhe të respektohen gjithmonë	Bazë
2	Argumenton që të drejtat e veçanta të fëmijëve duhet të respektohen dhe të mbrohen nga shoqëria	
3	Mbron pikëpamjet se askush nuk duhet të jetë objekt i torturës ose i trajtimeve poshtëruese ose i ndëshkimit	Mesatar
4	Argumenton se të gjitha institucionet publike duhet të respektojnë, të mbrojnë dhe të zbatojnë të drejtat e njeriut	
5	Mbron pikëpamjen që kur njerëzit janë të burgosur, megjithëse ata janë objekt i kufizimeve, nuk do të thotë që ata meritojnë më pak respekt dhe dinjitet se të tjerët	I përparuar
6	Shpreh pikëpamjen se të gjitha ligjet duhet të jenë në përputhje me	

	normat dhe standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut	
--	---	--

2. Vlerësimi i larmisë kulturore

7	Mbështet pikëpamjen se ne duhet të jemi tolerantë për besimet e ndryshme që mbahen nga të tjerët në shoqëri	Bazë
8	Mbështet pikëpamjen se secili duhet të përpiqet për mirëkuptimin e ndërsjellë dhe të kuptimshëm të dialogut ndërmjet njerëzve dhe grupeve që perceptohen “të ndryshëm” nga njëri-tjetri	
9	Shpreh pikëpamjen se larmia kulturore në shoqëri duhet të vlerësohet dhe të çmohet pozitivisht	Mesatar
10	Argumenton se dialogu ndërkulturor duhet të na ndihmojë të njohim identitetet tona të ndryshme dhe përkatësitë kulturore	I përparuar
11	Argumenton që dialogu ndërkulturor duhet të zhvillojë respektin dhe kulturën e “të jetuarit së bashku”.	

3. Vlerësimi i demokracisë, i drejtësisë, i ndershmërisë, i barazisë dhe i shtetit të së drejtës

12	Argumenton që shkollat duhet të mësojnë nxënësit për demokracinë dhe si të veprojnë si qytetarë demokratë	Bazë
13	Shpreh pikëpamjen që të gjithë qytetarët duhet të trajtohen në mënyrë të barabartë dhe të paashme nga ligji	
14	Argumenton se ligjet duhet të zbatohen gjithmonë në mënyrë të ndershme	
15	Argumenton se zgjedhjet demokratike dihet të zhvillohen të lira dhe të ndershme, në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe me legjislacionin vendas dhe pa hile	Mesatar
16	Shpreh pikëpamjen se kurdoherë, që një punonjës publik ushtron pushtet, ai duhet të mos e keqpërdorë pushtetin dhe të kapërcejë kufijtë e autoritetit ligjor	
17	Mbështet pikëpamjen se gjykatat duhet t’u garantohen të gjithëve në mënyrë që njerëzve të mos iu mohohen mundësitë për të çuar një çështje në gjykatë për shkak të pamundësisë financiare e të karakterit të ndërlikuar.	
18	Mbështet pikëpamjen se ata të cilëve u është besuar pushteti legjislativ duhet të jenë objekt i mbikëqyrjes ligjore dhe i mbikëqyrjes së duhur mbarë institucionale	I përparuar
19	Shpreh pikëpamjet se informimi për politikat publike dhe zbatimimi i tyre duhet t’i bëhen të njohura publikut	
20	Argumenton nevojën e masave të efektshme kundër veprimeve të autoriteteve publike të cilat shkelin të drejtat civile	

QËNDRIMET

4. Të qenurit i hapur ndaj kulturave të tjerëve

21	Tregon interes për të mësuar për besimet, vlerat, traditat e njerëzve të tjerë dhe të botëkuptimeve	Bazë
22	Shpreh interes për të udhëtuar në vende të tjera	
23	Shpreh kureshtjen për besimet dhe interpretimet e të tjerëve dhe orientimet dhe grupimet kulturore	Mesatar
24	Shpreh vlerësimin e vet për mundësinë për të pasur përvoja të kulturave të tjera	
25	Kërkon dhe mirëpret mundësitë për të takuar njerëz me vlera, zakone dhe sjellje të ndryshme	I përparuar
26	Kërkon kontakte me njerëz të tjerë për të mësuar për kulturën e tyre	

5. Respekti

27	U jep hapësirë të tjerëve për të shprehur vetveten	Bazë
28	Shpreh respektin për njerëzit e tjerë si qenie të barabarta njerëzore	
29	Trajton të gjithë njerëzit me respekt, pavarësisht nga prejardhja e tyre kulturore	Mesatar
30	Shpreh respekt për njerëzit me status ekonomik e social të ndryshëm nga i veti	
31	Shpreh respekt për ndryshimet fetare	
32	Shpreh respekt për njerëzit që kanë pikëpamje politike të ndryshme nga të vetat.	I përparuar

6. Mendësia qytetare

33	Shpreh vullnetin për të bashkëpunuar me të tjerët	Bazë
34	Bashkëpunon me të tjerët për çështje të interesit të përbashkët	
35	Shpreh përkushtimin për të mos qenë vëzhgues pasiv kur shkelet dinjiteti dhe të drejtat e të tjerëve	Mesatar
36	Diskuton për çfarë mund të bëhet për të ndihmuar komunitetin të bëhet një vend më i mirë	
37	Ushtron detyrimet dhe përgjegjësitë e qytetarisë aktive në nivel vendor, kombëtar ose global	I përparuar
38	Ndërmerr veprime për të qenë i informuar për çështjet qytetare	

7. Përgjegjësia

39	Tregon që pranon përgjegjësinë për veprimet e veta	Bazë
40	Kërkon ndjesë kur lëndon ndjenjat e dikujt	
41	Dorëzon punën e kërkuar në kohë	Mesatar
42	Dëshmon përgjegjësinë për gabimet e veta	
43	Përmbush angazhimet e veta ndaj të tjerëve gjithmonë	I përparuar

8. Efektshmëria e veprimeve

44	Shpreh besimin në aftësinë e vet për të kuptuar çështjet	Bazë
45	Shpreh besimin që mund të kryejë veprimtaritë që ka planifikuar	
46	Shpreh besim në aftësitë e veta për të eksploruar pengesat gjatë arritjes së qëllimit	Mesatar
47	Shpreh besimin se mund të ndryshojë nëse e dëshiron një gjë të tillë	
48	Tregon siguri në aftësitë e veta për të përballuar me sfidat e jetës	
49	Tregon besim se e di si mund të menaxhojë situatat e paparashikuara duke u bazuar në burimet e veta	I përparuar

9. Toleranca ndaj paqartësisë

50	Bashkëvepron mirë me të tjerët që kanë larmi pikëpamjesh të ndryshme	Bazë
51	Tregon që është në gjendje të ndërpresë përkohësisht gjykimet për të tjerët	
52	Ndihet rehat në situata të panjohura	
53	Trajton pozitivisht dhe në mënyrë konstruktive situatat e pasigurta	Mesatar
54	Punon mirë në rrethana të paparashikuara	
55	Shpreh dëshirën për t'u sfiduar në idetë dhe dëshirat e veta	
56	Kënaqet me sfidat e trajtimit të problemeve të paqarta	I përparuar
57	Ndihet mirë gjatë trajtimit të situatave të ndërlikuara	

AFTËSITË

10. Aftësitë e të mësuarit të pavarur

58	Tregon shkathësinë për të identifikuar burimet për të mësuarit (p.sh. njerëzit, librat,interneti)	Bazë
59	Kërkon, kur është e nevojshme, qartësimin e informacionit të ri të marrë nga njerëz të tjerë	
60	Mund të mësojë për tema të reja me mbikëqyrje minimale	Mesatar
61	Mund të vlerësojë cilësinë e punës së tij	
62	Mund të përzgjedhë burimet më të besueshme të informacionit ose të këshillave nga ato që janë të pranishme	I përparuar
63	Tregon aftësinë për të mbikëqyruar, për të përcaktuar dhe për të plotësuar detyra pa mbikëqyrje të drejtpërdrejtë	

11. Aftësitë e mendimit analitik dhe kritik

64	Mund të identifikojë ngjashmëritë dhe ndryshimet ndërmjet informacionit të ri dhe atij të njohur	Bazë
65	Përdor evidenca për të mbështetur opinionin e vet	
66	Mund të vlerësojë rreziqet që lidhen me alternativa të ndryshme	Mesatar
67	Dëshmon që ai mendon për përdorimin e drejtë të informacionit	
68	Mund të identifikojë hendeqet, mungesën e lidhjes ose divergjencat në materialet e analizuar	I përparuar
69	Mund të përdorë kritere të qarta dhe të veçanta, parime ose vlera për të bërë gjykime	

12. Aftësitë për të dëgjuar dhe për të vëzhguar

70	Dëgjon me kujdes opinionet e ndryshme	Bazë
71	Dëgjon me vëmendje të tjerët	
72	Vëzhgon gjestet e folësve dhe gjuhën e përgjithshme të trupit për të kuptuar më mirë fjalët e tyre	Mesatar
73	Mund të dëgjojë në mënyrë të efektshme për të deshifruar kuptimin ose qëllimet e një personi tjetër	
74	I kushton vëmendje asaj çfarë të tjerët nënkuptojnë por nuk e shprehin	I përparuar
75	I kushton vëmendje mënyrës si njerëzit nga kultura të tjera reagojnë në mënyra të ndryshme ndaj të njëjtës situatë	

13. Empatia

76	Mund të dallojë kur një shok ka nevojë për ndihmë	Bazë
----	---	------

77	Shpreh simpatinë për gjërat e këqija që ka parë t'u ndodhin të tjerëve	
78	Përpiqet të kuptojë më mirë miqtë, duke përfytyruar gjërat nga këndvështrimi i tyre	Mesatar
79	Merr parasysh ndjenjat e njerëzve të tjerë kur merr vendime	
80	Shpreh pikëpamjen se kur mendon për të tjerët në vende të tjera, ai ndan me ta gëzimet dhe hidhërimet e tyre	I përparuar
81	Identifikon me kujdes ndjenjat e të tjerëve, edhe në rastet ku ata nuk duan t'i tregojnë ato	

14. Fleksibiliteti dhe përshtatshmëria

82	Ndryshon opinionin e vet nëse dëshmohet përmes argumenteve të arsyeshme se kjo është e nevojshme dhe kërkohet të bëhet	Bazë
83	Mund të ndryshojë vendimet që ka bërë nëse kjo kërkohet nga pasojat e këtyre vendimeve	
84	Përshtatet ndaj situatave të reja, duke përdorur aftësi të reja	
85	Përshtatet ndaj situatave të reja duke përdorur njohuritë në mënyra të ndryshme	Mesatar
86	Përshtat konventat socio-kulturore të grupeve të tjera kulturore kur bashkëvepron me anëtarët e këtyre grupeve	I përparuar
87	Mund të ndryshojë sjelljen e veta për ta përshtatur me kulturat e tjera	

15. Aftësitë gjuhësore, komunikuese dhe shumëgjuhëshe

88	Mund të shprehë mendimet e veta për një problem	
89	U kërkon folësve të përsërisin çfarë kanë thënë, nëse nuk është e qartë për të	Bazë
90	Bën pyetje që dëshmojnë të kuptuarit e pozicionit të njerëzve të tjerë	
91	Mund të përshtasë mënyra të ndryshme të shprehjes së mirësjelljes në një gjuhë tjetër	Mesatar
92	Mund të ndërmjetësojë me anë të gjuhës, përmes përkthimit, interpretimit ose shpjegimit, në shkëmbime ndërkulturore,	I përparuar
93	Mund të shmangë me sukses keqkuptimet ndërkulturore	

16. Aftësitë bashkëpunuese

94	Ndërton marrëdhënie pozitive me të tjerët në grup	
95	Ndan punën me të tjerët kur punon si anëtar i një grupi	Bazë
96	Punon për të ndërtuar konsensus për të arritur synimet e grupit	
97	Si anëtar i një grupi, mban të tjerët të informuar për informacione të dobishme që lidhen me interesat e tyre	Mesatar
98	Prodhon entuziazëm ndërmjet anëtarëve të grupit për përmbushjen e	

	synimeve të përbashkëta	I përparuar
99	Kur punon me tjerët, i mbështet ata pavarësisht nga ndryshimet në pikëpamje	

17. Aftësitë për zgjidhjen e konflikteve

100	Mund të komunikojë me respekt me palët në konflikt	Bazë
101	Mund të identifikojë rrugë të ndryshme për zgjidhjen e konflikteve	
102	Mund të ndihmojë të tjerët për të zgjidhur konfliktet përmes rritjes së shkallës së kuptimit të alternativave të pranishme	Mesatar
103	Mund të nxisë palët e përfshira në konflikt për të dëgjuar në mënyrë aktive njëri-tjetrin dhe për të ndarë çështjet në interes të përbashkët	
104	Nis regullisht komunikimin për të ndihmuar në zgjidhjen e konflikteve ndërpersonale	I përparuar
105	Mund të trajtojë me efektivitet stresin emocional, ankthin dhe pasigurinë e njerëzve të tjerë në situata konfliktuale	

NJOHURITË DHE TË KUPTUARIT KRITIK

18. Njohja dhe të kuptuarit kritik të vetes

106	Mund të përshkruajë emocionet e tij	Bazë
107	Mund të përshkruajë mënyrat në të cilën mendimet dhe emocionet e veta ndikojnë sjelljen e tij	
108	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për vlerat dhe besimet e tij	Mesatar
109	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për veten nga këndvështrime të ndryshme	
110	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për paragjykimet dhe stereotipat e veta dhe për shkaqet e tyre	I përparuar
111	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për emocionet dhe ndjenjat në situata të ndryshme e të larmishme	

19. Njohja dhe të kuptuarit kritik të gjuhës dhe komunikimit

112	Mund të shpjegojëse si toni i zërit, kontakti pamor dhe gjuha e shenjave mund të ndihmojnë komunikimin	Bazë
113	Mund të përshkruajë ndikimin social dhe pasojat e stileve të ndryshme të komunikimit tek të tjerët	Mesatar
114	Mund të shpjegojë se si marrëdhëniet shoqërore disa herë janë të koduara në format gjuhësore që përdoren në biseda (p.sh. në përshëndetje, në format për t'u drejtuar dikujt etj.)	
115	Mund të shpjegojë përse njerëzit e kulturave të tjera mund të ndjekin modele të ndryshme komunikimi, verbale dhe joverbale, të cilat janë të rëndësishme në këndvështrimin e tyre.	I përparuar
116	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për modelet e ndryshme komunikimit që përdoren të paktën në një grup shoqëror ose kulturor	

20. Njohja dhe të kuptuarit kritik të botës (duke përfshirë politikën, ligjin, të drejtat e njeriut, kulturën, kulturat, fetë, historinë, median, ekonominë, mjedisin dhe zhvillimin e qëndrueshëm)

117	Mund të shpjegojë kuptimin e koncepteve politike bazë, duke përfshirë demokracinë, lirinë, qytetarinë, të drejtat dhe përgjegjësitë	Bazë
118	Mund të shpjegojë përse secili ka përgjegjësi të respektojë të drejtat e njeriut të të tjerëve	
119	Mund të përshkruajë praktikat kulturore bazë (p.sh. zakonet e të ushqyerit, praktikat e përshëndetjeve, mënyrën si u drejtohem njerëzve, mirësjellja) në një kulturë tjetër	
120	Mund të reflektojë në mënyrë kritike se si botëkuptimi i vet është një	

	ndër botëkuptimet e shumta në botë	
121	Mund të vlerësojë ndikimin e shoqërisë në natyrën e botës, për shembull, nga pikëpamja e rritjes së popullsisë, e zhvillimit të popullsisë, e konsumit të burimeve	
122	Mund të reflektojë për rreziqet që lidhen me dëmtimin e mjedisit	
123	Mund të shpjegojë natyrën universale, të patjetërsueshme dhe të pandashme të të drejtave të njeriut	
124	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për marrëdhëniet ndërmjet të drejtave të njeriut, demokracisë, paqes dhe sigurisë në një botë të globalizuar	
125	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për shkaqet rrënjësore të shkeljeve të të drejtave të njeriut, duke përfshirë edhe rolin e stereotipave dhe paragjytimeve në proceset që çojnë në abuzimin me të drejtat e njeriut	Mesatar
126	Mund të shpjegojë rreziqet e përgjithësimit nga sjelljet individuale tek e tërë kultura	
127	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për simbolet fetare, ritualet fetare dhe përdorimin fetar të gjuhës	
128	Mund të përshkruajë pasojat e propagandës në botën e sotme	
129	Mund të shpjegojë si njerëzit mund të ruajnë dhe të mbrojnë veten nga propaganda	
130	Mund të përshkruajë mënyrat e ndryshme në të cilat qytetarët mund të ndikojnë politikën	
131	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për thelbin ndryshues të kuadrit të të drejtave të njeriut dhe zhvillimin e vazhdueshëm të të drejtave të njeriut në rajone të ndryshme të botës	
132	Mund të shpjegojë përse nuk ka grupe kulturore që kanë karakteristika të brendshme të pandryshueshme	I përparuar
133	Mund të shpjegojë përse të gjitha grupet fetare janë në zhvillim dhe ndryshim të pandërprerë	
134	Mund të reflektojë në mënyrë kritike përse, shpesh herë, historitë paraqiten dhe mësohen nga pikëpamja etnocentrike	
135	Mund të shpjegojë ekonominë kombëtare dhe se si proceset ekonomike dhe financiare ndikojnë në funksionimin e shoqërisë	

Kreu 2

Lista e plotë e treguesve

Kjo është lista e plotë e treguesve të cilët u konfirmuan përmes procesit të pilotimit në mjedise konkrete arsimore. Treguesit që ndodhen ndërmjet niveleve bazë (B), mesatar (M) dhe të përparuar (P), dallohen në tabelë , respektivisht, me simbolet BM dhe MP. Për të mësuar më shumë për mënyrën e hartimit dhe të testimit të treguesve shikoni Kreun 3

VLERAT

1. Vlerësimi i dinjitetit njerëzor dhe i të drejtave të njeriut

ID	Nr. ¹	Përshkrimi i treguesit	Niveli
101	1	Argumenton që të drejtat e njeriut duhet të mbrohen dhe të respektohen gjithmonë	Bazë
102	2	Argumenton që të drejtat e veçanta të fëmijëve duhet të respektohen dhe të mbrohen nga shoqëria	Bazë
103		Argumenton që çdonjëri duhet të pranojë liritë themelore të çdo qenieje njerëzore	Bazë
104	3	Mbron pikëpamjen se askush nuk duhet të jetë objekt i torturës, i	Mesatar

¹ Numri i treguesit në këtë kolonë përputhet me numrin e treguesit tek Lista e treguesve kryesorë

		trajtimeve çnjerezore ose poshteruese	
105	4	Argumenton që të gjitha institucionet publike duhet të respektojnë, të mbrojnë dhe të zbatojnë të drejtat e njeriut	Mesatar
106		Mbron pikëpamjen se të drejtat e njeriut kërkohen për çdo qenie njerëzore, në mënyrë që të jenë në gjendje të jetojnë në dinjitet	Mesatar
107	5	Mbron pikëpamjen se kur njerëzit janë të burgosur, fakti që janë subjekt i kufizimeve, nuk do të thotë se ata meritojnë më pak se të tjerët respektin dhe dinjitetin	I përparuar
108	6	Shpreh pikëpamjen se të gjitha ligjet duhet të jenë në përputhje me normat dhe standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut	I përparuar
109		Shpreh pikëpamjen se kushdo që akuzohet për një vepër penale, paramendohet i pafajshëm deri sa fajësia e veta të provohet nga gjykata	I përparuar

2. Vlerësimi i diversitetit kulturor

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
201	7	Nxit dhe mbështet pikëpamjen se ne duhet të jemi tolerantë ndaj besimeve të ndryshme që kanë të tjerët në shoqëri	Bazë
2012	8	Nxit dhe mbështet pikëpamjen se çdokush duhet të përpiqet për mirëkuptim të ndërsjellë dhe dialog të kuptimtë ndërmjet njerëzve dhe grupeve që perceptohen “të ndryshëm “ nga njeri-tjetri	Bazë
203		Argumenton nxitjen e komunikimit dhe të dialogut ndërmjet njerëzve me prejardhje të ndryshme kulturore	BM
204	9	Shpreh pikëpamjen se larmia kulturore në shoqëri duhet të vlerësohet dhe të çmohet pozitivisht	Mesatar
205		Argumenton nevojën e të mësuarit nga njëri-tjetri për të thelluar të kuptuarit e prejardhjes vetjake dhe atë të njerëzve të tjerë	MP
206	10	Argumenton që dialogu ndërkulturor duhet të përdoret për të na ndihmuar të njohim dhe të pranojmë identitetet dhe përkatësitë tona kulturore të ndryshme	I përparuar
207	11	Argumenton se dialogu ndërkulturor duhet të përdoret për të zhvilluar respektin dhe kulturën e “ të jetuarit së bashku”	I përparuar

3. Vlerësimi i demokracisë, i drejtësisë, i ndershmërisë, i barazisë dhe i shtetit të së drejtës

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
301	12	Argumenton që shkollat duhet t’u mësojnë nxënësve për demokracinë dhe si duhet vepruar si qytetar demokrat	Bazë
302	13	Shpreh pikëpamjen se të gjithë qytetarët duhet të trajtohen nga ligji në mënyrë të barabartë dhe të paanshme	Bazë
303	14	Argumenton se ligjet duhet të zbatohen gjithmonë në mënyrë të	Bazë

		ndershme	
304		Argumenton që ligjet e ndershme dhe të drejta duhet të respektohen dhe të zbatohen	Bazë
305	15	Argumenton se zgjedhjet demokratike duhet të zhvillohen të lira dhe të ndershme, në përputhje me standardet ndërkombëtare, me legjislacionin vendas dhe pa hile	Mesatar
306	16	Shpreh pikëpamjen se kurdohere që një punonjës publik ushtron pushtet, ai duhet të mos e keqpërdorë pushtetin dhe të kapërcejë kufijtë e autoritetit ligjor	Mesatar
307	17	Mbështet pikëpamjen se gjykatat duhet t'u garantohen të gjithëve, në mënyrë që njerëzve të mos iu mohohen mundësitë për të çuar një çështje në gjykatë për shkak të pamundësisë financiare e të karakterit të ndërlikuar.	Mesatar
308		Argumenton se demokracia duhet të mbrohet dhe të respektohet gjithmonë, si themeli për të vepruar së bashku me të tjerët në shoqëri	Mesatar
309		Shpreh pikëpamjen se gjatë ushtrimit të pushtetit, punojësit publikë duhet t'i binden ligjit dhe vendimeve gjyqësore	Mesatar
310		Argumenton që zyrtarët dhe gjykatësit nuk duhet të trajtojnë një individ ose një grup ndryshe për shkak të paragjykitimit ose të korrupsionit	Mesatar
311		Argumenton që zyrtarët dhe gjykatësit duhet të trajtojnë të gjithë në mënyrë të barabartë, ashtu sikurse edhe rastet që lidhen me ta	Mesatar
312		Shpreh pikëpamjen se të gjithë njerëzit dhe institucionet duhet të jenë të përgjegjshëm përpara ligjit dhe të japin llogari para tij.	MA
313		Shpreh pikëpamjen se sistemi ligjor duhet të jetë transparent, të hartojë ligje të qarta, të cilat u mundësojnë të gjithëve përdorimin lirisht të tyre	MA
314		Shpreh pikëpamjen se sistemi gjyqësor duhet të jetë i pavarur dhe i paanshëm për të mbrojtur qytetarët nga përdorimi arbitrar i pushtetit nga shteti, organizatat dhe individët	MA
315		Shpreh pikëpamjen se vendimet publike duhet të merren dhe të zbatohen në përputhje me ligjet dhe rregullat	MA
316		Shpreh pikëpamjen se hartimi i ligjeve duhet të kontrollohet nga persona që janë zgjedhur nga populli dhe janë përgjegjës para tij	MA
317		Shpreh pikëpamjen se duhet të merren masa të efektshme për të parandaluar dhe për të luftuar të gjitha format e korrupsionit	MA
318	18	Mbështet pikëpamjen se ata të cilëve u është besuar pushteti legjislativ duhet të jenë objekt i mbikëqyrjes ligjore dhe i mbikëqyrjes së duhur mbarë institucionale	I përparuar
319	19	Shpreh pikëpamjet se informimi për politikat publike dhe zbatimin e tyre duhet t'i bëhen të njohura publikut	I përparuar
320	20	Argumenton nevojën e masave të efektshme kundër veprimeve të autoriteteve publike të cilat shkelin të drejtat civile	I përparuar
321		Shpreh pikëpamjen se sistemi ligjor duhet të ketë struktura dhe procedura të detyrimit që janë të ndershme dhe transparente	I përparuar

QËNDRIMET

4. Të qenurit i hapur ndaj kulturave të tjerëve

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
401	21	Tregon interes për të mësuar për besimet, vlerat, traditat e njerëzve të tjerë dhe të botëkuptimeve	Bazë
402	22	Shpreh interes për të udhëtuar në vende të tjera	Bazë
403		Shfrytëzon mundësitë për t'u takuar me njerëzit	BM
404	23	Shpreh kureshtjen për besimet dhe interpretimet e të tjerëve dhe orientimet dhe grupimet kulturore	Mesatar
405	24	Shpreh vlerësimin e vet për mundësinë për të pasur përvoja të kulturave të tjera	Mesatar
406		Shpreh interes për të punuar me njerëz me prejardhje të ndryshme kulturore	MP
407		Ndihet mirë në diskutimet me njerëz që kanë ide dhe vlera të ndryshme nga të vetat	MP
408		Shpreh vullnetin për t'u lidhur me të tjerë që perceptohen të ndryshëm nga vetja	MP
409	25	Kërkon dhe mirëpret mundësitë për të takuar njerëz me vlera, zakone dhe sjellje të ndryshme	I përparuar
410	26	Kërkon kontakte me njerëz të tjerë për të mësuar për kulturën e tyre	I përparuar

5. Respekti

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
501	27	U jep hapësirë të tjerëve për të shprehur vetveten	Bazë
502	28	Shpreh respektin për njerëzit e tjerë si qenie të barabarta njerëzore	Bazë
503		Shpreh respekt për opinionet e ndryshme, botëkuptimet dhe mënyrave të jetës kur ato nuk shkelin të drejtat e njeriut	Bazë
504	29	Trajton të gjithë njerëzit me respekt, pavarësisht nga prejardhja e tyre kulturore	Mesatar
505	30	Shpreh respekt për njerëzit me status ekonomik e social të ndryshëm nga vetja	Mesatar
506		Shpreh respektin për besimet, praktikat dhe stilet e jetesës të njerëzve të tjerë, kur ato nuk shkelin të drejtat e njeriut	Mesatar
507		Shpreh respektin për opinionet ose idetë e ndryshme, kur ato nuk shkelin të drejtat e njeriut	Mesatar
508		Shpreh respektin për njerëzit e ndryshëm nga vetja	Mesatar
509		Shpreh respekt për të tjerët duke u bazuar në pranimin e dinjitetit	Mesatar

		të të gjithë personave dhe të drejtave të tyre njerëzore	
510		Shpreh respekt për ndryshimet gjinore	Mesatar
511	31	Shpreh respekt për ndryshimet fetare	I përparuar
512	32	Shpreh respekt për njerëzit që kanë pikëpamje politike të ndryshme nga të vetat.	I përparuar

6. Mendësia qytetare

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
601	33	Shpreh vullnetin për të bashkëpunuar me të tjerët	Bazë
602	34	Bashkëpunon me të tjerët për çështje të interesit të përbashkët	Bazë
603		Shpreh gatishmërinë për të kontribuar në përmirësimin e gjendjes së njerëzve të tjerë në komunitet	BM
604		Shpreh vullnetin për të marrë pjesë në vendimmarrje kolektive	BM
605	35	Shpreh përkushtimin për të mos qenë vëzhgues pasiv kur shkelet dinjiteti dhe të drejtat e të tjerëve	Mesatar
606	36	Diskuton për çfarë mund të bëhet për të ndihmuar komunitetin të bëhet një vend më i mirë	Mesatar
607		Shpreh interes në punët dhe çështjet publike	Mesatar
608		Shpreh vullnetin për të ndihmuar vullnetarisht njerëzit në komunitet	Mesatar
609		Pranon detyrimin e të qenit pjesë e një komuniteti	Mesatar
610		Shpreh angazhimin për ruajtjen dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut të të tjerëve	Mesatar
611		Përfshihet në mënyrë aktive në çështjet e komunitetit	MP
612		Përfshihet në veprimtaritë në mbrojtje të mjedisit	MP
613		Merr pjesë në procesin e vendimmarrjes në lidhje me çështjet, shqetesimet dhe të mirën e përbashkët të komunitetit	MP
614	37	Ushtron detyrimet dhe përgjegjësitë e qytetarisë aktive në nivel vendor, kombëtar ose global	I përparuar
615	38	Ndërmerr veprime për të qenë i informuar për çështjet qytetare	I përparuar
616		Mbështet organizatat që trajtojnë çështjet sociale	I përparuar

7. Përgjegjësia

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
701	39	Tregon që pranon përgjegjësinë për veprimet e tij	Bazë
702	40	Kërkon ndjesë kur lëndon ndjenjat e dikujt	Bazë
703		Bart përgjegjësinë për sjelljet e veta	BM
704	41	Dorëzon punën e kërkuar në kohë	Mesatar
705		Përmbush në kohë angazhimet e veta ndaj të tjerëve	Mesatar
706	42	Dëshmon përgjegjësinë për gabimet e veta	Mesatar
707		Përmbush angazhimet në afat	Mesatar

708		Shfaq përpikmëri	Mesatar
709		Bën më të mirën për të realizuar detyrat e përditshme	Mesatar
710	43	Përmbush gjithmonë angazhimet ndaj të tjerëve	I përparuar

8. Efektshmëria e veprimeve

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
801	44	Shpreh besimin në aftësinë e veta për të kuptuar çështjet	Bazë
802	45	Shpreh besimin që mund të kryejë veprimtaritë që ka planifikuar	Bazë
03		Tregon besimin se problemet mund të zgjidhen nëse përkushtohesh për zgjidhjen e tyre	BM
804		Tregon besimin se mund të përmbushë me sukses detyrat që merr përsipër	BM
805		Shpreh besimin se situatat e vështira mund të kapërcehen	BM
806		Shpreh besimin se është në gjendje të ndërmarrë veprimet për të arritur një synim	BM
807		Tregon besimin se mund të jetë i suksesshëm	BM
808	46	Shpreh besim në aftësitë e veta për të eksploruar pengesat gjatë arritjes së qëllimit	Mesatar
809	47	Shpreh besimin se mund të ndryshojë nëse e dëshiron një gjë të tillë	Mesatar
810		Tregon besim në procesin e vendimmarrjes	Mesatar
811		Tregon besim në përballjen e sfidave	Mesatar
812		Shpreh besimin se i përballon mirë ndryshimin e situatave	Mesatar
813		Shpreh besimin në aftësitë e veta për të përzgjedhur metodat e përshatshme për përmbushjen e detyrave	Mesatar
814		Tregon besim në aftësinë e veta për të qenë i/e suksesshëm	Mesatar
815		Tregon besimin se zotëron aftësitë të përmbushë pjesën më të madhe të detyrave që merr përsipër	Mesatar
816		Tregon besim në aftësitë e veta për të qenë cilësor në punën e vet	Mesatar
817		Mbetet besimplotë në aftësitë e veta për të përballuar sfidat e të tjerëve	Mesatar
818		Tregon besim se mund të mbështetet në aftësitë e veta për të ruajtur qetësinë në përballjet me vështirësitë	MP
819		Tregon besim në aftësitë për të marrë vendime për mënyrën më të mirë të trajtimit të një problemi	MP
820		Tregon besimin se mund të përmbushë synimet e veta në jetë	MP
821		Shpreh besimin se në përgjithësi, është person i efektshëm	MP
822	48	Tregon siguri në aftësitë e veta për të përballuar sfidat e jetës	I përparuar
823	49	Tregon besim se e di si mund të menaxhojë situatat e paparashikuara duke u bazuar në burimet e veta	I përparuar
824		Tregon besim se mund të përballojë në mënyrë të efektshme ngjarjet e papriturat	I përparuar

9. Toleranca ndaj paqartësisë

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
901	50	Bashkëvepron mirë me të tjerët që kanë larmi pikëpamjesh të ndryshme	Bazë
902	51	Tregon që është në gjendje të ndërpresë përkohësisht gjykimet për të tjerët	Bazë
903		Ndërvepron në mënyrë pozitive pa qenë i sigurt çfarë të tjerët mendojnë dhe ndjejnë	Bazë
904		Ndihet rehat me llojet e shumtë të njerëzve	Bazë
905		Shpreh vullnetin për të shqyrtuar informacionet kontradiktore ose të paplota, pa i kundërshtuar ato automatikisht dhe pa u nxituar në përfundime të papjekura	BM
906		Pranon situatat e paqarta	BM
907		Pranon një detyrë që kërkon trajtimin e të panjohurës dhe të rrethanave të pazakonshme	BM
908		Kërkon diskutime me njerëz me pikëpamje dhe vlera të ndryshme nga të vetat	BM
909	52	Ndihet rehat në situata të panjohura	Mesatar
910	53	Trajton pozitivisht dhe në mënyrë konstruktive situatat e pasigurta	Mesatar
911	54	Punon mirë në rrethana të paparashikuara	Mesatar
912		Përballon situatat e paqarta	MP
913		Kur përballlet me zgjedhjen si t'i përgjigjet një situatë të dhënë, është në gjendje të përdorë këndvështrime të ndryshme kulturore	MP
914		Përballlet me sfidat që krijojnë situatat ose çështjet që përmbajnë paqartësi dhe dykuptimësi	MP
915		Pranon mungesën e qartësisë	MP
916		Shpreh vullnetin për të toleruar paqartësinë	MP
917		Ndihet rehat kur ndeshet me gjëra që janë të panjohura për të	MP
918	55	Shpreh dëshirën për t'u sfiduar në idetë dhe dëshirat e tij	I përparuar
919	56	Kënaqet me sfidat e trajtimit të problemeve të paqarta	I përparuar
920	57	Ndihet mirë gjatë trajtimit të situatave të ndërlikuara	I përparuar
921		Ndihet rehat kur merret me situatat e paqarta dhe të ndërlikuara	I përparuar

AFTËSITË

10. Aftësitë e të mësuarit të pavarur

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1001	58	Tregon shkathtësinë për të identifikuar burimet për të mësuarit (p.sh. njerëzit, librat, interneti)	Bazë
1002	59	Kërkon, kur është e nevojshme, qartësimin e informacionit të ri, të marrë nga njerëz të tjerë	Bazë
1003		Përmbush detyrat e të mësuarit në mënyrë të pavarur	Bazë
1004		Identifikon çfarë di dhe çfarë nuk di	Bazë
1005		Mund të identifikojë vetë boshllëqet në njohuritë e veta	BM
1006		Mund të identifikojë burimet e duhura të informacionit të nevojshëm për përmbushjen e detyrës së veta mësimore	BM
1007		Mund të mbledhë informacion në mënyrë të efektshme duke përdorur larmi teknikash dhe burimesh	BM
1008		Përdor në mënyrë të efektshme mjetet e përshtatshme dhe teknologjinë e informacionit për të zbuluar informacion të ri	BM
1009		Tregon aftësinë për të kërkuar informacion në mënyrë të pavarur	BM
1010		Kërkon informacion në burime të ndryshme	BM
1011		Shpreh vullnetin për të mësuar gjëra të reja në mënyrë të pavarur	BM
1012		Zhvillon ide vetjake si rrjedhojë e informacionit të mbledhur	BM
1013	60	Mund të mësojë për tema të reja me mbikëqyrje minimale	Mesatar
1014	61	Mund të vlerësojë cilësinë e punës së tij	Mesatar
1015		Mund të gjejë informacionin e duhur për nevojat dhe interesat vetjake dhe akademike	Mesatar
1016		Mund të përdorë në mënyrë të efektshme teknologjinë e informacionit për të siguruar, kërkuar, organizuar dhe integruar informacionin	Mesatar
1017		Mund të integrojë të mësuarit përmes lëndëve/fushave të ndryshme të të mësuarit	Mesatar
1018		Mund të përzgjedhë në mënyrë të pavarur materiale mësimore, burime dhe veprimtari	MP
1019		Mund të monitorojnë progresin e tyre në drejtim të përmbushjes së synimeve mësimore	MP
1020		Kërkon mundësi të reja për të mësuar	MP
1021		Rilexon materialet e reja për t'u siguruar që e ka kuptuar atë si duhet	MP
1022	62	Mund të përzgjedhë burimet më të besueshme të informacionit ose të këshillave nga ato që janë të pranishme	I përparuar
1023	63	Tregon aftësinë për të mbikëqyruar, për të përcaktuar dhe për të plotësuar detyra pa mbikëqyrje të drejtpërdrejtë	I përparuar
1024		Menaxhon kohën në mënyrë të efektshme për të përmbushur synimet mësimore	I përparuar
1025		Mund të vlerësojë besueshmërinë e burimeve të informacionit	I përparuar

		ose të kërkojë këshillë në mënyrë të pavarur	
1026		Monitoron progresin në mësimin e informacionit të ri	I përparuar

11. Aftësitë e mendimit analitik dhe kritik

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1101	64	Mund të identifikojë ngjashmëritë dhe ndryshimet ndërmjet informacionit të ri dhe atij të njohur	Bazë
1102	65	Përdor evidenca për të mbështetur opinionin e tij	Bazë
1103		Mund të nxjerrë përfundime nga analiza e një argumenti	Bazë
1104		Mund të analizojë një situatë përpara se të bëjë një zgjedhje	Bazë
1105		Mund të nxjerrë një përfundime nga analiza e një informacioni	Bazë
1106		Mund të zgjidhë probleme përmes përdorimit të logjikës	Bazë
1107		Mund të krahasojë ide të ndryshme gjatë shqyrtimit të një problemi	Bazë
1108		Mund të dallojë faktin nga opinionin	BM
1109		Mund të lidhë argumentin me informacionin	BM
1110		Mund të bëjë vlerësime mbi bazën e evidencave dhe përvojës	BM
1111		Mund të analizojë pikëpamje alternative	BM
1112		Përdor më shumë se një burim informacioni përpara se të marrë një vendim	BM
1113		Mund të përdorë më shumë se një burim informacioni përpara se të marrë një vendim	BM
1114		Përpiqet të përcaktojë shkaqet e një problemi, sa herë që përballet me të	BM
1115		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për përvojat e kaluara për të ndihmuar progresin drejt së ardhmes	BM
1116		Mund të ndërtojë argumente logjike që mund të mbrohen në favor ose kundër një interpretimi të caktuar	BM
1117		Mund të vlerësojë argumente, pretendime ose besime	BM
1118		Mund të identifikojë marrëdhëniet logjike në materialet e analizuara	BM
1119	66	Mund të vlerësojë rreziqet që lidhen me alternativa të ndryshme	Mesatar
1120	67	Dëshmon që ai mendon për përdorimin e drejtë të informacionit	Mesatar
1121		Mund të analizojë evidencat gjatë vlerësimit të një argumenti	Mesatar
1122		Mund të analizojë pikëpamje të ndryshme, produkte ose praktika të kulturave të tjera	Mesatar
1123		Mund të gjykojë për përshatshmërinë ose dobinë e materialeve të analizuara	Mesatar
1124		Mund të vlerësojë në mënyrë kritike informacionin	Mesatar
1125		Mund të gjykojë nëse materialet e analizuara janë bindëse	Mesatar
1126		Mund të bëjë dallimin ndërmjet një informacioni të pavlefshëm për një argument dhe evidencës	Mesatar
1127		Merr parasysh pasojat negative dhe përfitimet e një zgjedhjeje,	Mesatar

		përpara se të marrë vendimin	
1128		Mund të analizojë materialet në mënyrë logjike dhe sistematike	MP
1129		Përcakton përparësitë përpara se të marrë vendimin	MP
1130		Përdor evidenca të forta për gjykimet	MP
1131		Kryen analizën kosto-përfitim për alternativat e ndryshme	MP
1132		Mund të analizojë të gjithë informacionin që ka për zgjidhjet e ndryshme, përpara se të marrë vendimin	MP
1133		Vlerëson saktësinë në procesin e analizës dhe të vlerësimit të informacionit	MP
1134		Mund të identifikojë marrëdhëniet shkakësore në materialet që analizon	MP
1135		Mund të gjykojë për vërtetësinë, saktësinë dhe besueshmërinë e materialeve që analizon	MP
1136		Mund të vlerësojë në mënyrë kritike veprimet e atyre që kanë përgjegjësi për të respektuar, për të zhvilluar dhe për të realizuar të drejtat e njeriut	MP
1137		Mund të shqyrtojë rezultatet e mundshme për çdo zgjidhje të mundshme të një problemi	MP
1138		Mund të përdorë lloje të ndryshme të arsytuari (induktiv, deduktiv etj.) sipas përshtatshmërisë	MP
1139	68	Mund të identifikojë hendeqet, mungesën e lidhjes ose divergjencat në materialet e analizuara	I përparuar
1140	69	Mund të përdorë kriteret e qarta dhe të veçanta, parime ose vlera për të bërë gjykime	I përparuar
1141		Mund të analizojë motivet, qëllimet dhe agendat e njerëzve që prodhojnë propagandë, stereotipa, intolerancë dhe fjalë urrejtjeje në masmedia (p.sh. gazeta, TV etj.)	I përparuar
1142		Mund të arrijë në përfundime të një analize së bashku në mënyrë të organizuar dhe koherente, për të ndërtuar përfundime logjike që mund të mbrohen	I përparuar
1143		Gjatë zgjidhjes së një problemi, shqyrton të gjitha pjesët e problemit përpara se të vendosë për zgjidhjen	I përparuar
1144		Mund të prodhojë sinteza të reja nga elementet e shqyrtuara më parë	I përparuar
1145		Mund të analizojë se si pjesët e një të tërë ndërveprojnë me njëra-tjetrën për të prodhuar rezultate të përgjithshme	I përparuar
1146		Mund të shqyrtojë si këndvështrimet afatshkurtra ashtu edhe ato afatgjata	I përparuar
1147		Mund të vlerësojë konceptimet paraprake dhe supozimet mbi të cilat janë bazuar materialet	I përparuar

12. Aftësitë për të dëgjuar dhe për të vëzhguar

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
----	-----	------------------------	--------

1201	70	Dëgjon me kujdes opinionet e ndryshme	Bazë
1202	71	Dëgjon me vëmendje të tjerët	Bazë
1203		Dëgjon aktivisht të tjerët	Bazë
1204		I kushton vëmendje jo vetëm asaj që është thënë, por edhe mënyrës si është thënë	BM
1205		Kujton detaje të sjelljes së njerëzve të tjerë	BM
1206		I kushton vëmendje sjelljes së njerëzve të tjerë	BM
1207	72	Vëzhgon gjestet e folësve dhe gjuhën e përgjithshme të trupit për të kuptuar më mirë fjalët e tyre	Mesatar
1208	73	Mund të dëgjojë në mënyrë të efektshme për të deshifruar kuptimin ose qëllimet e një personi tjetër	Mesatar
1209		Vëzhgon gjuhën e gjesteve të njerëzve të tjerë për të zbuluar kuptimin e asaj që shprehin	Mesatar
1210		Kur bën pjesë për herë të parë në një grup me njerëz nga vende të ndryshme, përpiqet të zbulojë rregullat e grupit përmes vëzhgimit të sjelljes së tyre	MP
1211		Ushtron modelet e gjuhës së vendasve (p.sh. kur kërkojnë, kur kërkojnë ndjesë ose kur ankohen) duke vëzhguar nga afër sjelljen e tyre	MP
1212		Përdor shenja të gjuhës joverbale të njerëzve të tjerë, për të identifikuar mendimet ose shqetësimet e pathëna	MP
1213	74	I kushton vëmendje asaj çfarë të tjerët nënkuptojnë, por nuk e shprehin	I përparuar
1214	75	I kushton vëmendje mënyrës se si njerëzit nga kultura të tjera reagojnë në mënyra të ndryshme ndaj të njëjtës situatë	I përparuar
1215		Vëzhgon me kujdes sjelljen e njerëzve të kulturave të tjera	I përparuar

13. Empatia

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1301	76	Mund të dallojë kur një shok ka nevojë për ndihmë	Bazë
1302	77	Shpreh simpatinë për gjërat e këqija që ka parë t'u ndodhin të tjerëve	Bazë
1303		Shpreh keqardhjen për njerëzit e trajtuar padrejtësisht	Bazë
1304		Shpreh keqardhjen për njerëzit që kanë probleme	Bazë
1305		Shpreh keqardhjen për njerëzit që janë dëmtuar ose janë të mërzitur	Bazë
1306		E ndjen kur të tjerët inatosen	Bazë
1307		Mund të dallojë kur një person është i mërzitur me të	Bazë
1308		U kushton vëmendje ndjenjave të të tjerëve	BM
1309		Mund të përshkruajë ndjenjat e identifikuar tek të tjerët	BM
1310		Mërzitet kur sheh dikë që keqtrajtohet	BM
1311		Shpreh simpatinë për fatkeqësitë e të tjerëve	BM
1312		Mund të shpjegojë kur dikush është i mërzitur	BM

1313	78	Përpiqet të kuptojë më mirë miqtë duke përfytyruar gjërat nga këndvështrimi i tyre	Mesatar
1314	79	Merr parasysh ndjenjat e njerëzve të tjerë kur merr vendime	Mesatar
1315		Mund të përshkruajë me saktësi emocionet, ndjenjat dhe nevojat e të tjerëve	Mesatar
1316		Gjatë bisedave me të tjerët, përpiqet të kuptojë ndjenjat e tyre	Mesatar
1317		Tregon aftësinë e veta për të vënë veten në vendin e atyre që nuk janë rehat	Mesatar
1318		Shpreh shqetësimin për njerëzit ndaj të cilëve përfitojnë të tjerët	Mesatar
1319		Tregon aftësinë për të përshkruar ndjenjat e njerëzve të tjerë	Mesatar
1320		Shpreh simpati për njerëzit e pafat në jetë	Mesatar
1321		Shpreh simpati për personat që nuk kanë shokë	Mesatar
1322		Dallon kur një person dëshiron rehati dhe mbështetje emocionale, edhe në rastet kur ky person nuk e shfaq hapur këtë	MP
1323		Mërzitet kur sheh dikë të përjashtohet nga grupi	MP
1324		Mërzitet dhe shqetësohet kur të tjerët janë të mërzitur	MP
1325	80	Shpreh pikëpamjen se kur mendon për të tjerët në vende të tjera, ai ndan me ta gëzimet dhe hidhërimet e tyre	I përparuar
1326	81	Identifikon me kujdes ndjenjat e të tjerëve, edhe në rastet kur ata nuk duan t'i tregojnë ato	I përparuar
1327		Mund të përshkruajë shqetësimet e veçanta të njerëzve të tjerë	I përparuar

14. Fleksibiliteti dhe përshtatshmëria

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1401	82	Ndryshon opinionin e vet nëse dëshmohet përmes argumenteve të arsyeshme se kjo është e nevojshme dhe kërkohet	Bazë
1402	83	Mund të ndryshojë vendimet që ka bërë nëse kjo kërkohet nga pasojat e këtyre vendimeve	Bazë
1403		Ndryshon mënyrën e të punuarit kur është e nevojshme	Bazë
1404		Ndryshon/përshtat stilin e ndërveprimit kur është e nevojshme për të bashkëvepruar në mënyrë më të efektshme me njerëzit	Bazë
1405		Ndryshon mënyrën e shpjegimit të një ideje në rast se kjo kërkohet nga situata	Bazë
1406		Përshtat sjelljen e veta në situata të reja, duke marrë parasysh mësimet e mësuara në situatat e mëparshme	Bazë
1407		Ndryshon mënyrën e bërjes së gjërave kur vë re një problem me mënyrën si po shkojnë gjërat aktualisht	BM
1408		Përshtatet në situata të reja duke mbledhur më shumë informacion	BM
1409		Përshtatet lehtësisht me njerëzit e rinj	BM
1410		Rregullon planet në përgjigje të rrethanave në ndryshim	BM
1411		Kur ka një problem, përpiqet në mënyra të ndryshme ta zgjidhë atë	BM
1412		Nëse diçka nuk shkon mirë me planin, ndryshon veprimet për të	BM

		përmbushur qëllimet	
1413	84	Përshtatet ndaj situatave të reja duke përdorur aftësi të reja	Mesatar
1414	85	Përshtatet ndaj situatave të reja duke përdorur njohuritë në mënyra të ndryshme	Mesatar
1415		Ndryshon mënyrën e bërit të gjërave në dritën e ideve të reja	Mesatar
1416		Tregon aftësinë për të trajtuar me fleksibilitet dhe për t'u përshtatur ndaj njerëzve, vendeve dhe situatave të reja	Mesatar
1417		Tregon fleksibilitet kur përballet me pengesa	Mesatar
1418		Tregon fleksibilitet gjatë bashkëveprimit me personat me prejardhje kulturore të ndryshme nga vetat	Mesatar
1419		Mund të ndryshojë strategjitë e të mësuarit kur është e nevojshme	Mesatar
1420		Përshtatet lehtësisht ndaj situatave të reja	Mesatar
1421		Mirëpret situatat e reja dhe të pazakonta	Mesatar
1422		Përshtatet në mënyrë të efektshme ndaj ndryshimit	Mesatar
1423		Përshtatet lehtësisht ndaj mjediseve të reja kulturore	MP
1424		Tregon aftësinë për të kapërcyer ankthet, shqetësimet dhe pasiguritë që lidhen me takimin dhe ndërveprimin me njerëz të rinj, të cilët vijnë nga grupime kulturore të ndryshme nga të vetat	MP
1425		Përshtat gjetet kur flet me njerëz me prejardhje të ndryshme kulturore, për t'i përdorur ato në përputhje me kulturat e tyre	MP
1426		Përshtatet mirë ndaj kërkesave dhe konteksteve të ndryshme	MP
1427		Mund të përshtasë mënyrën e vet të zakonshme të të menduarit në përputhje me nevojat dhe rrethanat	MP
1428		Mund të përshatet ndaj stileve dhe sjelljeve të ndryshme kulturore	MP
1429		Kontrollon emocionet e veta duke u distancuar prej tyre personalisht	MP
1430	86	Përshtat modelet socio-kulturore të grupeve të tjera kulturore kur bashkëvepron me anëtarët e këtyre grupeve	I përparuar
1431	87	Mund të ndryshojë sjelljen e vet për ta përshtatur me kulturat e tjera	I përparuar
1432		Megjithëse është anëtar i kulturës së vet, ndihet po aq rehat edhe në një ose disa kultura të tjera	I përparuar
1433		Mund të përdorë strategjitë e duhura për t'u përshtatur ndaj kulturave të një vendi tjetër	I përparuar

15. Aftësitë gjuhësore, komunikuese dhe shumëgjuhëshe

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1501	88	Mund të shprehë mendimet e veta për një problem	Bazë
1502	89	U kërkon folësve të përsërisin çfarë kanë thënë, nëse nuk është e qartë për të	Bazë
1503		Përpiqet të mbajë kontakt pamor me personin me të cilin bisedon	Bazë
1504		Përdor gjuhën e gjesteve si mënyrë për të transmetuar kuptimin e	Bazë

		mesazhit të vet më mirë	
1505		Mund të komunikojë mesazhin tek të tjerët	Bazë
1506		Bën pyetje për t'u përfshirë në besedë	BM
1507		Përdor gjuhën e trupit për të përforcuar atë çfarë dëshiron të thotë	BM
1508		U komunikon të tjerëve se mirëpret idetë e tyre	BM
1509		Arrin ndërveprim të mirë me të tjerët duke bërë të qartë mesazhin që do të komunikojë	BM
1510		Mund të dallojë kur dy njerëz përpiqen të thonë të njëjtën gjë, por në mënyra të ndryshme	BM
1511		Kur ka probleme të komunikimit, arrin të gjejë rrugë të tërthorta (p.sh. duke përdorur gjuhën e gjesteve, duke e shpjeguar përsëri mesazhin, duke e bërë më të thjeshtë etj.)	BM
1512		Përdor duart për të ilustruar ata që përpiqet të thotë	BM
1513	90	Bën pyetje që dëshmojnë të kuptuarit e pozicionit të njerëzve të tjerë	Mesatar
1514	91	Mund të përshtasë mënyra të ndryshme të shprehjes së mirësjelljes në një gjuhë tjetër	Mesatar
1515		Mund të bindë të tjerët dhe të negociojë me ta	Mesatar
1516		Sigurohet që mesazhi i vet është kuptuar si duhet	Mesatar
1517		Mund të dallojë kur një person i dëgjon zërin, por nuk dëgjon atë çfarë thotë	Mesatar
1518		Në rastet e komunikimeve të paqarta, mund të përpiqet të qartësojë ose të merret në mënyrë të kënaqshme me të	Mesatar
1519		Mund të ndryshojë dhe të rregullojë sjelljen gjuhësore dhe komunikuese, për të përdorur modelet e komunikimit që janë të përshatdhme për bashkëbiseduesin	MP
1520		Mund të komunikojë në mënyrë të efektshme në një mjedis ndërkulturor	MP
1521		Sigurohet dhe përpiqet të sigurohet se e ka kuptuar mesazhin e bashkëbiseduesit përpara se të përgjigjet	MP
1522		Rithotë atë çfarë thotë personi tjetër për t'u siguruar që e ka kuptuar si duhet atë	MP
1523		Mund të menazhojë krizat në një bashkëbisedim me anë të përsëritjes, rishikimit ose thjeshtëzimit të komunikimit të keqkuptuar	MP
1524		Mund të dallojë mënyrat e ndryshme të folurit që përdoren në të paktën në një grup shoqëror ose kulturë tjetër	MP
1525		Mund të bëjë pyetje sqaruese në mënyrën e përshatshme në rastet kur vihen re mungesa konsekuence ndërmjet mesazheve verbale dhe joverbale të prodhuara nga persona të tjerë	MP
1526	92	Mund të ndërmjetësojë me anë të gjuhës në shkëmbime ndërkulturore përmes përkthimit, interpretimit ose shpjegimit	I përparuar
1527	93	Mund të shmangë me sukses keqkuptimet ndërkulturore	I përparuar
1528		Mund të plotësojë kërkesat e komunikimit të situatave ndërkulturore, përmes përdorimit të një gjuhë të përbashkët për	I përparuar

		të kuptuar një gjuhë tjetër	
1529		Mund të dallojë modelet e ndryshme të komunikimit që përdoren të paktën një një grup shoqëror ose kulturë tjetër	I përparuar
1530		Është i aftë nga pikëpamja gjuhësore dhe kulturore në të paktën një gjuhë dhe kulturë të ndryshme nga e vetja	I përparuar

16. Aftësitë bashkëpunuese

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1601	94	Ndërton marrëdhënie pozitive me të tjerët në grup	Bazë
1602	95	Ndan punën me të tjerët kur punon si anëtar i një grupi	Bazë
1603		Mund të punojë në mënyrë të efektshme me të tjerë dhe i respekton ata	Bazë
1604		Mund të jetë lojtar i mirë në grup	Bazë
1605		Mund të punojë me frymë pozitive në një grup	Bazë
1606		Mund të punojë me frymë pozitive me njerëz të tjerë	Bazë
1607		Kur punon me të tjerët në grup, tregon respekt dhe vlerësim për ta	BM
1608		Punon mirë me njerëz të tjerë	BM
1609		Kur punon me të tjerët në grup, vepron në përputhje me vendimet ose veprimet e grupit	BM
1610		Kur punon me të tjerët në grup, mund të shprehë besimet dhe opinionet e veta në mënyrë të efektshme tek anëtarët e grupit	BM
1611		Bashkëpunon me efektshmëri me të tjerët	BM
1612		Pranon përgjegjësinë e përbashkët për punë të përbashkët	BM
1613		Ndihmon të tjerët me punën e tyre kur është e nevojshme	BM
1614		Është punëtor i efektshëm në grup	BM
1615	96	Punon për të ndërtuar konsensus për të arritur synimet e grupit	Mesatar
1616	97	Si anëtar i një grupi, i mban të tjerët të informuar për informacione të dobishme që lidhen me interesat e tyre	Mesatar
1617		Mund të ndihmojë dikë për t'u bërë pjesë e grupit	Mesatar
1618		Merr pjesë efektivisht në takimet e grupit	Mesatar
1619		Ndan në mënyrë aktive informacion dhe njohuri të vlefshme me të tjerët	Mesatar
1620		Merr pjesë në veprimtari grupi	Mesatar
1621		Kur punon me të tjerët si anëtar grupi nxit anëtarët e grupit të shprehin pikëpamjet dhe opinionet	MP
1622		Pranon larmi rolesh kur punon në grupe	MP
1623		I bën të tjerët të mos ndihen në vështirësi kur përballen me një problem	MP
1624		Motivon anëtarët e grupit dhe i nxit të jenë pjesëmarrës	MP
1625		Punon vazhdimisht me të tjerët për të përmbushur synimet dhe detyrat	MP
1626		Mund të vendosë synime grupi	MP

1627		Mund të motivojë anëtarët e grupit të bashkëpunojnë dhe të ndihojnë njëri-tjetrin për të arritur objektivat e grupit	MP
1628		Kur punon si anëtar grupi mbështet të tjerët pavarësisht nga ndryshimet në pikëpamje	MP
1629	98	Prodhon entuziazëm ndërmjet anëtarëve të grupit për përmbushjen e synimeve të përbashkëta	I përparuar
1630	99	Kur punon me tjerët i mbështet ata, pavarësisht nga ndryshimet në pikëpamje	I përparuar
1631		Kërkon shanse të bashkëpunojë me njerëz të tjerë	I përparuar
1632		Kur kupton që diçka duhet bërë, përpiqet të përfshijë të tjerët të punojnë me të për ta realizuar	I përparuar
1633		Mund të bindë anëtarët e grupit të ndajnë së bashku njohuritë dhe përvojat e dobishme	I përparuar
1634		Përfshin të tjerët në veprime planifikuese dhe zbatuese për të fituar përkushtimin e tyre	I përparuar

17. Aftësitë për zgjidhjen e konfliktit

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1701	100	Mund të komunikojë me respekt me palët në konflikt	Bazë
1702	101	Mund të identifikojë rrugë të ndryshme për zgjidhjen e konflikteve	Bazë
1703		Punon me të tjerët për të zgjidhur konfliktet	Bazë
1704		Tregon aftësi për të sugjeruar zgjidhje praktike të konflikteve	BM
1705		Dëgjon palët në konflikt për të identifikuar interesat e përbashkëta	BM
1706		Punon për të zgjidhur konfliktin duke respektuar opinione e të tjerëve	BM
1707		Ndihmon të tjerët për të vendosur si të zgjidhin mosmarrëveshjet	BM
1708		Mund të nxisë të dëgjuarit aktiv dhe diskutimet e hapura si mjete për zgjidhjen e konflikteve	BM
1709		Mund t'u drejtohet njerëzve të përfshirë në konflikt në mënyrën e duhur	BM
1710	102	Mund të ndihmojë të tjerët për të zgjidhur konfliktet përmes rritjes së shkallës së kuptimit të alternativave të pranishme	Mesatar
1711	103	Mund të nxisë palët e përfshira në konflikt për të dëgjuar në mënyrë aktive njëri-tjetrin dhe për të ndarë çështjet në interes të përbashkët	Mesatar
1712		Gjen zgjidhje të konfliktit me përfitime të dyanshme	Mesatar
1713		Lehtëson komunikimin ndërmjet njerëzve në konflikt, në rastet kur ata kanë dështuar më parë të zgjidhin mosmarrëveshjet e tyre	Mesatar
1714		Mund të përdorë aftësitë e negocimit për të zgjidhur konfliktet	Mesatar
1715		Mund të ndihmojë palët në konflikt të gjejnë gjuhën e përbashkët mbi të cilën mund të ndërtojnë një marrëveshje	Mesatar

1716	104	Nis regullisht komunikimin për të ndihmuar në zgjidhjen e konflikteve ndërpersonale	I përparuar
1717	105	Mund të trajtojë me efektivitet stresin emocional, ankthin dhe pasigurinë e njerëzve të tjerë në situata konfliktuale	I përparuar
1718		Mund të drejtojë palët në konflikt për të rënë dakord për zgjidhje konflikti optimale dhe reciprokisht të pranueshme	I përparuar
1719		Në rastin e zgjidhjes së konfliktit, përqëndrohet vazhdimisht në çështjet që lidhen me to dhe shmang mundësinë që çështje të dorës së dytë e të palidhura me çështjen të ndërhyjnë në rezultatet e zgjidhjes	I përparuar
1720		Mund të ideojë kompromise ose zgjidhje të mundshme të konflikteve	I përparuar

NJOHURITË DHE TË KUPTUARIT KRITIK

18. Njohja dhe të kuptuarit kritik të vetes

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1801	106	Mund të përshkruajë emocionet e veta	Bazë
1802	107	Mund të përshkruajë mënyrat në të cilën mendimet dhe emocionet e veta ndikojnë sjelljen e vet	Bazë
1803		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për motivet, nevojat dhe synimet e veta	BM
1804		Mund të shpjegojë si karakteristikat vetjake ndikojnë në sjelljen në situata të ndryshme	BM
1805	108	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për vlerat dhe besimet e veta	Mesatar
1806	109	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për veten nga këndvështrime të ndryshme	Mesatar
1807		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për mënyrën si të tjerët e perceptojnë atë	MP
1808		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për rrugët në të cilën mendimet dhe emocionet ndikojnë në sjelljen e vet	MP
1809		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për këndvështrimin e vet për botën	MP
1810	110	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për paragjykimet dhe stereotipat e veta dhe për shkaqet e tyre	I përparuar
1811	111	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për emocionet dhe ndjenjat në situata të ndryshme e të larmishme	I përparuar
1812		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për mënyrën si gjykimet ndikohen nga përkatësia kulturore	I përparuar
1813		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për faktorët që kanë ndikuar zhvillimin e vet ndërkulturore	I përparuar

19. Njohja dhe të kuptuarit kritik të gjuhës dhe të komunikimit

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
1901	112	Mund të shpjegojë si toni i zërit, kontakti pamor dhe gjuha e shenjave mund të ndihmojnë komunikimin	Bazë
1902	113	Mund të përshkruajë ndikimin social dhe pasojat e stileve të ndryshme të komunikimit tek të tjerët	Mesatar
1903	114	Mund të shpjegojë si marrëdhëniet shoqërore disa herë janë të koduara në format gjuhësore që përdoren në biseda (p.sh. në përshëndetje, format për t'u drejtuar dikujt etj.)	Mesatar
1904		Mund të shpjegojë si format e ndryshme të gjuhës përdoren në situata dhe kontekste të ndryshme	Mesatar
1905		Mund të reflektojë në mënyrë kritike si stilet e ndryshme të komunikimit mund të ndëpresin komunikimin	Mesatar

1906		Mund të përshkruajë modelet e ndryshme të komunikimit që përdoren në të paktën në një grup social ose kulturor	Mesatar
1907		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për mënyrën si audiencat e ndryshme mund të perceptojnë kuptime të ndryshme nga i njëjti informacion	Mesatar
1908		Mund të përshkruajë disa nga pasojat që mund të kenë stilet e ndryshme të gjuhës në situata sociale ose pune	Mesatar
1909		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për mënyrën si komunikimi ndërkultor mund të ndikojë marrëdhëniet ndërmjet njerëzve që kanë prejardhje ose përkatësi të ndryshme kulturore	MP
1910		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për mënyrën si hamendësimet, konceptimet paraprake, perceptimet, besimet dhe gjykimet varen nga gjuha e veçantë në të cilën flet personi	MP
1911		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për disa nga pasojat që stilet e ndryshme të përdorimit të gjuhës mund të kenë në situatat sociale dhe ato të punës	MP
1912	115	Mund të shpjegojë përse njerëzit e kulturave të tjera mund të ndjekin modele të ndryshme komunikimi verbale dhe joverbale të cilat janë të rëndësishme në këndvështrimin e tyre.	I përparuar
1913	116	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për modelet e ndryshme komunikimit që përdoren të paktën në një grup shoqëror ose kulturor	I përparuar

20A. Njohja dhe të kuptuarit kritik të politikës, të ligjit dhe të të drejtave të njeriut

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
2001	117	Mund të shpjegojë kuptimin e koncepteve politike bazë, duke përfshirë demokracinë, lirinë, qytetarinë, të drejtat dhe përgjegjësitë	Bazë
2002	118	Mund të shpjegojë përse secili ka përgjegjësi të respektojë të drejtat e njeriut të tjerëve	Bazë
2003		Mund të shpjegojë kuptimin e koncepteve ligjore bazë si drejtësia, barazia, nevoja për ligje dhe rregulla dhe shteti i së drejtës	Bazë
2004		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për konceptin e të drejtave të njeriut	Bazë
2005		Mund të përshkruajë detyrimet e shteteve në lidhje me të drejtat e njeriut	BM
2006	123	Mund të shpjegojë natyrën universale, të patjetërsueshme dhe të pandashme të të drejtave të njeriut	Mesatar
2007	124	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për marrëdhëniet ndërmjet të drejtave të njeriut, demokracisë, paqes dhe sigurisë në një botë të globalizuar	Mesatar

2008	125	Mund të reflekojë në mënyrë kritike për shkaqet rrënjësore të shkeljeve të të drejtave të njeriut, duke përfshirë edhe rolin e stereotipave dhe paragjytimeve në proceset që çojnë në abuzimin me të drejtat e njeriut	Mesatar
2009		Mund të reflekojë në mënyrë kritike për sfidat e të drejtave të njeriut që ekzistojnë në komunitetin dhe shoqërinë ku jeton	Mesatar
2010		Mund të reflekojë në mënyrë kritike për çështjet ose lëvizjet e të drejtave të njeriut në vendin ku jeton	Mesatar
2011		Mund të reflekojë në mënyrë kritike për të drejtat e njeriut si kuadër vlerash dhe për marrëdhënien e vet të ngushtë me kuadrot e tjera morale, etike dhe fetare	MP
2012	130	Mund të përshkruajë mënyrat e ndryshme në të cilat qytetarët mund të ndikojnë politikën	I përparuar
2013	131	Mund të reflekojë në mënyrë kritike për thelbin ndryshues të kuadrit të të drejtave të njeriut dhe zhvillimin e vazhdueshëm të të drejtave të njeriut në rajone të ndryshme të botës	I përparuar
2014		Mund të reflekojë në mënyrë kritike për natyrën dhe qëllimet e proceseve politike demokratike	I përparuar
2015		Mund të reflekojë në mënyrë kritike për natyrën dhe qëllimet e ligjit	I përparuar

20B. Njohja dhe të kuptuarit kritik të kulturës, të kulturave, të feve

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
2016	119	Mund të përshkruajë praktikën kulturore bazë (p.sh. zakonet e të ushqyerit, praktikat e përshëndetjeve, mënyrën si u drejtohem njerëzve, mirësjellja) në një kulturë tjetër	Bazë
2017	120	Mund të reflekojë në mënyrë kritike se si botëkuptimi i vet është një ndër botëkuptimesh e shumta në botë	Bazë
2018		Mund të përshkruajë disa prej kulturave të ndryshme, në mënyrë të veçantë, vlerat, zakonet dhe praktikën që janë të përbashkëta në to	Bazë
2019		Mund të reflekojë në mënyrë kritike si ndërveprimet ndërkulturore mund të ndikojnë situatat dhe ngjarjet	BM
2020		Mund të përshkruajë të përbashkëtat dhe ndryshimet ndërmjet traditave fetare	BM
2021	126	Mund të shpjegojë rreziqet e përgjithësimit nga sjelljet individuale tek e tërë kultura	Mesatar
2022	127	Mund të reflekojë në mënyrë kritike për simbolet fetare, ritualet fetare dhe përdorimin fetar të gjuhës	Mesatar
2023		Mund të shpjegojë pse të gjitha grupet kulturore përmbajnë individë të cilët kundërshtojnë ose sfidojnë kuptimet e traditave kulturore	Mesatar
2024		Mund të reflekojë në mënyrë kritike për rolin e bindjeve fetare dhe jofetare në shoqëri dhe në jetën publike	Mesatar

2025		Mund të shpjegojë përse të gjitha grupet kulturore janë në zhvillim dhe ndryshim të përhershëm	MP
2026		Mund të shpjegojë pse, brenda vetes, çdo grup kulturor është edhe i ndryshueshëm, i larmishëm dhe heterogjen	MP
2027		Mund të analizojë ndryshueshmërinë që ndeshet në modelet e sjelljes brenda kulturave	MP
2028		Mund të reflektojë në mënyrë kritike se si strukturat e pushtetit dhe praktikatat diskriminuese brenda grupeve kulturore veprojnë për të kufizuar shanset për pakësimin e pushtetit të anëtarëve të grupeve	MP
2029		Mund të përshkruajnë aspektet kryesore të historisë së traditave të feve të veçanta	MP
2030		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për faktin që shprehjet personale të feve ka të ngjarë të ndryshojnë në mënyra të ndryshme nga përfaqësimet në tekstet standarde të këtyre traditave fetare	MP
2031		Dallon tekstet dhe doktrinën kryesore të traditave të veçanta fetare	MP
2032		Mund të përshkruajë karakteristikat kryesore të besimeve, të vlerave, të praktikave dhe të përvojave të individëve që praktikojnë një fe të caktuar	MP
2033		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për besimet, vlerat, praktikatat dhe përvojat e besimtarëve fetarë	MP
2034	132	Mund të shpjegojë përse nuk ka grupe kulturore që kanë karakteristika të brendshme të pandryshueshme	I përparuar
2035	133	Mund të shpjegojë përse të gjitha grupet fetare janë në zhvillim dhe ndryshim të pandërprerë	I përparuar
2036		Mund të përshkruajë larminë e brendshme të besimeve dhe të praktikave që ekzistojnë brenda feve të veçanta	I përparuar

20C. Njohja dhe të kuptuarit kritik të historisë, të medias, të ekonomive, të mjedisit dhe të zhvillimit të qëndrueshëm

ID	Nr.	Përshkrimi i treguesit	Niveli
2037	121	Mund të vlerësojë ndikimin e shoqërisë në natyrën e botës, për shembull, nga pikëpamja e rritjes së popullsisë, zhvillimit të popullsisë, konsumit të burimeve	Bazë
2038	122	Mund të reflektojë në mënyrë kritike për rreziqet që lidhen me dëmtimin e mjedisit	Bazë
2039		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për ndërvarësinë mjedisore të komunitetit global	Bazë
2040		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për vlerat, sjelljet dhe stilet e jetesës që kërkohen për një të ardhme të qëndrueshme	Bazë
2041		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për nevojën për konsum të përgjegjshëm	Bazë

2042		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për mënyrën në të cilën qytetarët dhe qeveritë mund të kontribuojnë në qëndrueshmërinë mjedisore	Bazë
2043		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për pabarazitë globale	Bazë
2044	128	Mund të përshkruajë pasojat e propagandës në botën e sotme	Mesatar
2045	129	Mund të shpjegojë se si njerëzit mund të ruajnë dhe të mbrojnë veten nga propaganda	Mesatar
2046		Mund të shpjegojë çfarë është propaganda	Mesatar
2047		Mund të shpjegojë dobësinë dhe ndikimin e njerëzve ndaj propagandës	Mesatar
2048	134	Mund të reflektojë në mënyrë kritike përse historitë shpesh herë paraqiten dhe mësohen nga pikëpamja etnocentrike	I përparuar
2049	135	Mund të shpjegojë ekonominë kombëtare dhe si proceset ekonomike dhe financiare ndikojnë në funksionimin e shoqërisë	I përparuar
2050		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për natyrën kronologjike të historisë dhe si interpretimet e së kaluarës ndryshojnë në kohë dhe përmes kulturave	I përparuar
2051		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për përshkrimet që u bëhen në këndvështrime të ndryshme, forcave historike dhe faktorëve që kanë modeluar botën e sotme	I përparuar
2052		Mund të reflektojë në mënyrë kritike se si koncepti i qytetarisë është zhvilluar historikisht në mënyra të ndryshme në kultura të ndryshme	I përparuar
2053		Mund të përvijojë përshkrimet që u bëhen në këndvështrime të ndryshme forcave historike dhe faktorëve që kanë modeluar botën e sotme	I përparuar
2054		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për proceset e shqyrtimit historik	I përparuar
2055		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për çështjet etike që lidhen me globalizimin	I përparuar
2056		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për ndërvarësinë ekonomike të komunitetit global	I përparuar
2057		Mund të reflektojë në mënyrë kritike për lidhjet ndërmjet proceseve ekonomike, sociale, politike dhe mjedisore	I përparuar
2058		Mund të shpjegojë ndikimin që mund të kenë zgjedhjet personale, veprimet politike dhe modelet konsumatore mund të kenë në pjesë të tjera të botës	I përparuar

Kreu 3

Procesi i zhvillimit, testimit dhe përshkallëzimit të treguesve

Burim i madh frymëzimi për zhvillimin e treguesve për KKD-në ka qenë puna e madhe e zhvilluar më parë për Kuadrin e Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët (KPERGJ)

Duke u bazuar në përvojën e sukseshme të zhvillimit të treguesve për KPERGJ, u ndërmoren procesi i ngjashëm i formulimit, i testimit dhe i përshkallëzimit të treguesve të kompetencës për KKD-në. Procesi përfshiu disa hapa:

1. Përcaktimi i kriterëve për formulimin e treguesve
2. Formulimi i grupit fillestar të draftit të treguesve
3. Përzgjedhja e treguesve në bazë të vlerësimit të ekspertëve dhe të profesionistëve të arsimit
4. Pilotimi i treguesve të përzgjedhur në mjedise të ndryshme arsimore në Evropë
5. Përshkallëzimi i treguesve në nivele të ndryshme zotërimi

Përcaktimi i kriterëve për formulimin e treguesve

Formulimi i treguesve u bë në bazë të kriterëve të mëposhtme, të cilat u bazuan në përvojën e KPERGJ:

- I. **Shkurtësia.** Treguesit duhet të paraqiteshin shkurt, mundësisht të mos përdornin më shumë se 25 fjalë
- II. **Pozitiviteti:** Çdo tregues duhet të shprehet si pohim pozitiv (p.sh. mund, shpreh, mbështet) dhe jo si pohim negativ (p.sh. nuk mund, dështon të, është i kufizuar). Kjo do t'i jepte mundësi mësuesit të thoshte “Po, ky person nuk mund të bëjë këtë, ka këtë (vlerë, aftësi, njohuri, të kuptuar)” ose “Jo, ky person nuk mund të bëjë këtë, nuk ka këtë ((vlerë, aftësi, njohuri, të kuptuar))”.
- III. **Qartësia.** Çdo tregues duhet të jetë transparent, jo me ngarkesa zhargonesh dhe i shkruar duke përdorur gramatikën e thjeshtë.
- IV. **Pavarësia.** Çdo tregues duhet të jetë i pavarur nga të gjithë treguesit e tjerë. Me fjalë të tjera, çdo tregues nuk mund të ketë kuptime që lidhen vetëm me formulimin e treguesve të tjerë. Për këtë arsye, treguesit shmangin përdorimin e të njëjtit pohim në mënyrë të përsëritur për të formuar një grup treguesish, që thjesht zëvendësojnë fjalën cilësuese ose frazën në pohim (p.sh. jo saktë/pjesërisht saktë/saktë/shumë saktë/pak, shumë etj.) gjë që nënkupton që treguesit nuk janë të pavarur nga njëri- tjetri.
- V. **Përcaktueshmëria.** Çdo tregues duhet të përshkruajë një sjellje konkrete ose arritje e cilat duhet të tregojë nëse vlera/qëndrimi/aftësia/njohuria/të kuptuarit është zotëruar nga individi

Formulimi i grupit fillestar të draftit të treguesve

Për zhvillimin e grupit fillestar të draftit të treguesve, u përdor një larmi materiale, duke përfshirë edhe përshkallëzimet ekzistuese, materiale mësimore, dokumente kërkimore dhe dokumente politike që përmbajnë çështje të përshkallëzimit, përshkrime të shkurtra, të cilat mund të shkëputen, të riformulohen dhe të përdorën si tregues ose pohime të arritjeve të 20 kompetencave që specifikohen nga modeli i Kuadrit. Në përgjithësi, në këtë ushtrim janë përdorur 98 dokumente burimore. Disa prej tyre nuk e mundësonin formulimin e drejtpërdrejtë të treguesit, por ofronin informacion të dobishëm në lidhje me aspekte të kompetencave që duhet të merreshin parasysh gjatë formulimit të treguesve, të cilët u përdorën edhe për verifikimin e dyfishtë që fusha e plotë e çdo kompetence të ishte përfshirë si duhet në treguesit e zhvilluar. Çështjet e përshkallëzimit dhe deklaratat përshkruese që ndodhet në burim u shkëput dhe u riformulua për të ndërtuar përshkrimet e shkurtra, që qëndrojnë si pohime në vetvete dhe që mund të shërbenin si tregues. Përveç kësaj, u zhvilluan edhe tregues të rinj për kompetencat në model, për të cilat u gjetën vetëm një numër relativisht i kufizuar elementesh që mund të përdoren për përshkallëzimin e

tyre. Tregues të rinj u zhvilluan edhe kur u gjykua se ishte e nevojshme të mbuloheshin aspekte të rëndësishme të kompetencave individuale, të cilat u pa që nuk ishin përfshirë sa duhet në draftin e treguesve të hartuar.

Numri i treguesve të formuluar në këtë mënyrë ishte 2085. Këta tregues iu nënshtruan shqyrtimit kritik, nga dy ekspertë që punuan së bashku, mbi bazën përputhjes së tyre me pesë kriteret e paraqitur më sipër. Pas këtij procesi, u mbajtën 1371 tregues, të cilët më pas hynë në një proces përzgjedhjeje.

Përzgjedhja e treguesve

Anëtarëve të grupit të ekspertëve që punuan për Kuadrin, iu kërkua të jepnin vlerësimin e tyre për secilin nga 1371 draft treguesit dhe t'i vlerësonin ata mbi bazën e lidhjes me kompetencën që synonin, e qartësisë, e pavarësisë nga treguesit e tjerë, e të qenit konkret, të vëzhgueshëm në një mjedis arsimor dhe e rëndësisë për vlerësimin e kompetencës së synuar. Si rrjedhojë, në fund të procesit u mbajtën 990 tregues, të cilët morën pikët më larta si dhe vlerësim pozitiv nga grupi i ekspertëve.

990 treguesit u dërguan për vlerësim shtesë në profesionistë të arsimit në 15 vende të Evropës duke përdorur pyetësorë online, në dhjetë gjuhë. Pyetësori u kërkonte mësuesve, trajnerëve dhe kategorive të tjera të profesionistëve të arsimit të lidhnin treguesit me kompetencat përkatëse (për të siguruar që çdo tregues përputhet qartësisht vetëm me një kompetencë), për t'i vlerësuar treguesit në bazë të tre kriterëve (qartësia, karakteri konkret dhe mundësia e vëzhgimit në një mjedis arsimor), të vlerësonin dobën e çdo treguesi për nivelet e ndryshme të arsimit dhe të jepnin mendimin e tyre për fjalët e përdorura në tregues. Numri i profesionistëve të arsimit që ofruan vlerësimin e tyre ishte 1236 dhe, mbi këtë bazë, 599 treguesit që morën vlerësimet më të larta dhe të grupuar në lidhje me kompetencën e synuar, u pëzgjodhën për në fazën tjetër.

Pilotimi i treguesve

Treguesit e përzgjedhur (559) u dorëzuan për t'u pilotuar me nxënës në kontekste të ndryshme arsimore. Për të përmbushur kërkesat statistikore, ndërkohë që ruhet një masë kampionimi e menaxhueshme dhe për të siguruar përshtatshmërinë e treguesve me nxënësit, në pilotim u përfshinë vetëm nxënës të moshës 9 vjeç e lart.

Procesi i pilotimit kishte tre objektiva:

1. Të konfirmonte vlefshmërinë e treguesit në mjedise arsimore konkrete.
2. Të eliminonte treguesit që nuk do të mund të përdroreshin në mënyrë të vazhdueshme në praktikë.
3. Të përshkallëzonte treguesit, duke i lidhur me nivelin e zotërimit

Për këtë proces u sigurua mbështetja për 858 mësues nga 16 vende, të cilët punojnë në kontekste të ndryshme sociokulturale, si dhe në sisteme arsimore të ndryshme. Me ndihmën e autoriteteve arsimore në këtë vende, mësuesit u përgatitën në mënyrë të veçantë për këtë proces përmes seminareve trajnuese dhe morën detyrën të verifikonin vlefshmërinë e një numri të kufizuar treguesish (181-194). Për këtë qëllim, atyre iu kërkua të vëzhgonin sjelljen e nxënësve në kuadrin e një numri veprimtarish që lidheshin me treguesin dhe të përdornin treguesin në kohën e vëzhgimit, duke treguar nëse shfaqet ose jo tek nxënësi sjellja specifike e përshkruar në tregues. Mësuesve iu kërkua të dorëzonin rezultatet e tyre së bashku me vlerësimin në lidhje me lehtësinë ose jo të përdorimit të treguesit në praktikë, duke përdorur pyetësorë online të hartuar në shumë gjuhë. Për secilin nga 559 treguesit e dorëzuar për pilotim u morën mbi 250 përgjigje, shifër e mjaftueshme për rezultate të vlefshme në përpunimin statistikor të të dhënave.

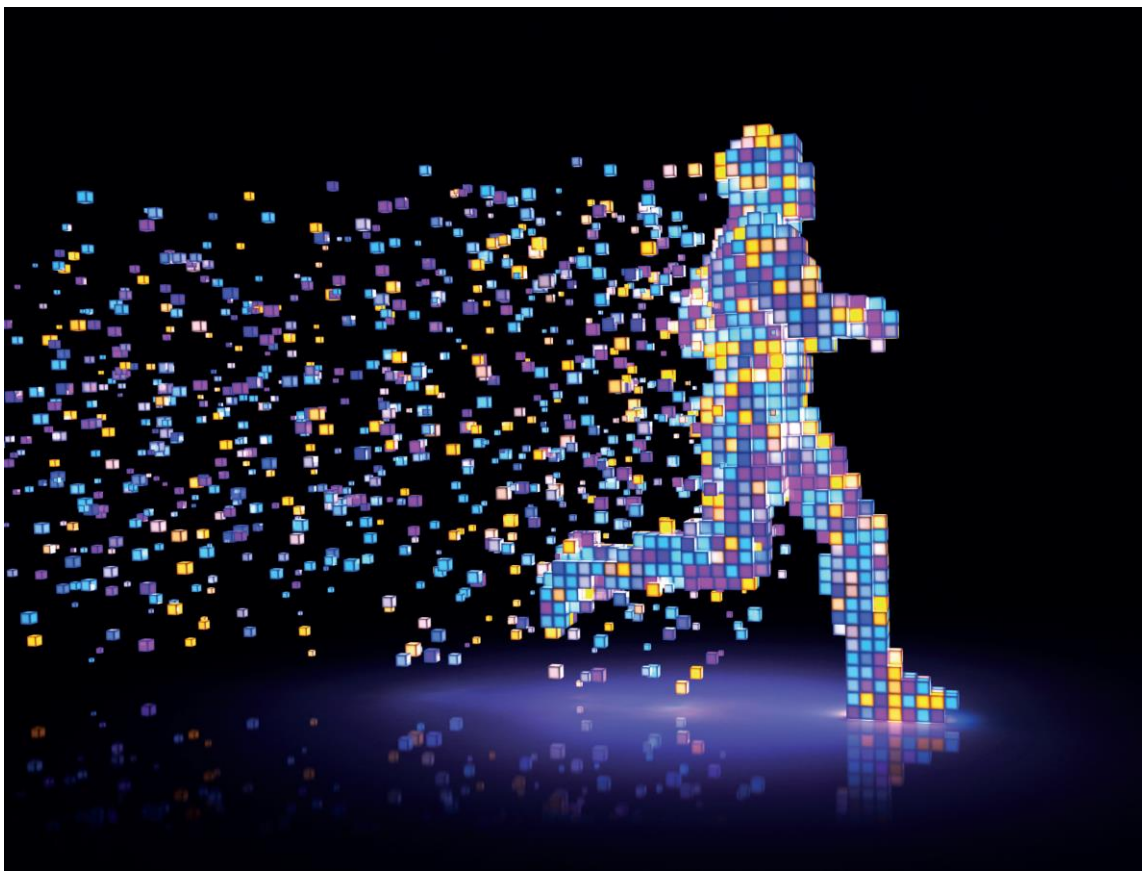
Përshkallëzimi i treguesve në nivele të ndryshme zotërimi

Të dhënat e siguruar u përpunuan duke përdorur metodologjinë që bazohet në teorinë e përgjigjes për çdo element (Analiza Rasch). Kjo analizë lejon renditjen e çështjeve (në rastin tonë, treguesit e kompetencës) sipas shkallës së vështirësisë në lidhje me një dimension të dhënë (në rastin tonë përbërësi/elementi që lidhet me kompetencën në modelin e Kuadrit). Një analizë e tillë mundëson informacionin që lejon marrjen e vendimeve: a) nëse një tregues i veçantë përputhet me përbërësin e kompetencës korresponduese (d.m.th. nëse është tregues i duhur për kompetencën e dhënë); b) niveli i zotërimit të cilit i korrespondon treguesi.

Çështja e përshkallëzimit të treguesve është çështje tepër e ndjeshme dhe duhet të trajtohet me korrektësinë më të madhe shkencore, me qëllim që të garantojë referenca të dobishme, të vlefshme dhe të besueshme për punën e ardhme. Të dhënat e marra përmes pyetësorëve shumëgjuhësh online, u përpunuan duke përdorur software të specializuar. Në të njëjtën kohë, ata u dorëzuan edhe për analiza cilësore.

Rezultati është që 447 tregues nga 559 që u dorëzuan për pilotim u konfirmuan të vlefshëm. Përveç kësaj, disa prej tyre mund të lidheshin qartë me një ndër tre nivelet e zotërimit (bazë, mesatar dhe i përparuar), ndërsa të tjerët, megjithëse të vlefshëm, e panë veten ndërmjet niveleve bazë dhe mesatar (BM) ose ndërmjet niveleve mesatar dhe i përparuar (MP).

Nga i gjithë grupi i treguesve të konfirmuar dhe duke u bazuar në të dhënat statistikore dhe analiza cilësore, u identifikuan 135 tregues kryesorë. Qëllimi fillestar ishte të identifikoheshin nga dy tregues për çdo kompetencë, për secilin nga tre nivelet e zotërimit të saj. Megjithatë, analiza kërkoi të bëheshin disa përjashtime nga ky rregull fillestar: me tre tregues themelor për nivel në rastin e disa kompetencave, me një numër më të madh treguesish themelor për nivel për “njohja dhe të kuptuarit kritik të botës” dhe vetëm një tregues për nivel të një kompetence në rastin e tri kompetencave.

Përfundime

Treguesit e zhvilluar përfaqësojnë një burim thelbësor për ata që dëshirojnë të përdorin Kuadrin në mjedise arsimore, pasi ata ofrojnë mundësinë e zbatimit të kompetencave që përfshihen në modelin e Kuadrit, nga pikëpamja e sjelljes konkrete që duhet të shprehet nga nxënësit.

Treguesit mund të përdoren për shumë qëllime. Për shembull, ata mund të përdoren si paketë e plotë mësimore për ata që duhet të hartojnë, të zbatojnë dhe të vlerësojnë veprimtaritë mësimore dhe nismat arsimore për rritjen e kompetencave të nxënësit për kulturë demokratike. Profesionistët e arsimit që dëshirojnë të përdorin treguesit për këto qëllime të veçanta duhet të lexojnë Kreun 1 dhe 2 për zhvillimin e kurrikulës dhe vëllimin 3 të këtij botimi për pedagogjinë. Treguesit mund të përdoren për të mbështetur vlerësimin e nivelit të zotërimit nga nxënësit, për të identifikuar edhe fushat për zhvillime të mëtejshme ose për të mbështetur vlerësimin e zotërimit pas një periudhe mësimore. Profesionistët e arsimit që dëshirojnë të përdorin treguesit për këto qëllime këshillohen të lexojnë kreun 3 për vlerësimin në vëllimin 3. Përdoruesit e treguesve këshillohen të lexojnë seksionin në kreun 7, të vëllimit 1, për mënyrën se si duhet dhe (kjo është e rëndësishme) nuk duhet të përdoren treguesit

Lexime të mëtejshme

- Bond T. G. and Fox C. M. (2015), *Applying the Rasch model: fundamental measurement in the human sciences* (3rd edn), Routledge, New York.
- Council of Europe (2001), *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment* (CEFR), Cambridge University Press, Cambridge, available at [ww.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf), accessed 16 December 2017.
- Kennedy D., Hyland A. and Ryan N. (2007), “Writing and using learning outcomes: a practical guide”, in Froment E. et al. (eds), *EUA Bologna handbook – Making Bologna work*, Article C 3.4-1, Raabe Verlag, Berlin.
- North B. (2000), *The development of a common framework scale of language proficiency*, Peter Lang, New York.
- North B. and Schneider G. (1998), “Scaling descriptors for language proficiency scales”, *Language Testing* Vol. 15, No. 2, pp. 217-63.

Agjentët e shitjes për botimet e Këshillit të Evropës

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS
LEEUEW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-
servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

**BOSNIA AND
HERZEGOVINA/
BOSNIE-HERZÉGOVINE**
Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA
Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J
9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail:
order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

CROATIA/CROATIE
Robert's Plus d.o.o.
Marasoviçeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801,
802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail:
robertsplus@robertsplus.hr

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail:
akatilau@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCE
Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

GREECE/GRÈCE
Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: + 30 210 32 55 321
Fax.: + 30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

HUNGARY/HONGRIE
Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: + 36 1 329 2170
Fax: + 36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL
Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

**RUSSIAN FEDERATION/
FÉDÉRATION DE RUSSIE**
Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

SWITZERLAND/SUISSE
Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN
Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun
Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

**CZECH REPUBLIC/
RÉPUBLIQUE TCHÈQUE**

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

**DENMARK/DANEMARK
GAD**

Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: + 39 0556 483215
Fax: + 39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

**UNITED KINGDOM/ROYAUME-
UNI**

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

**UNITED STATES and CANADA/
ÉTATS-UNIS et CANADA**

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail:
coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

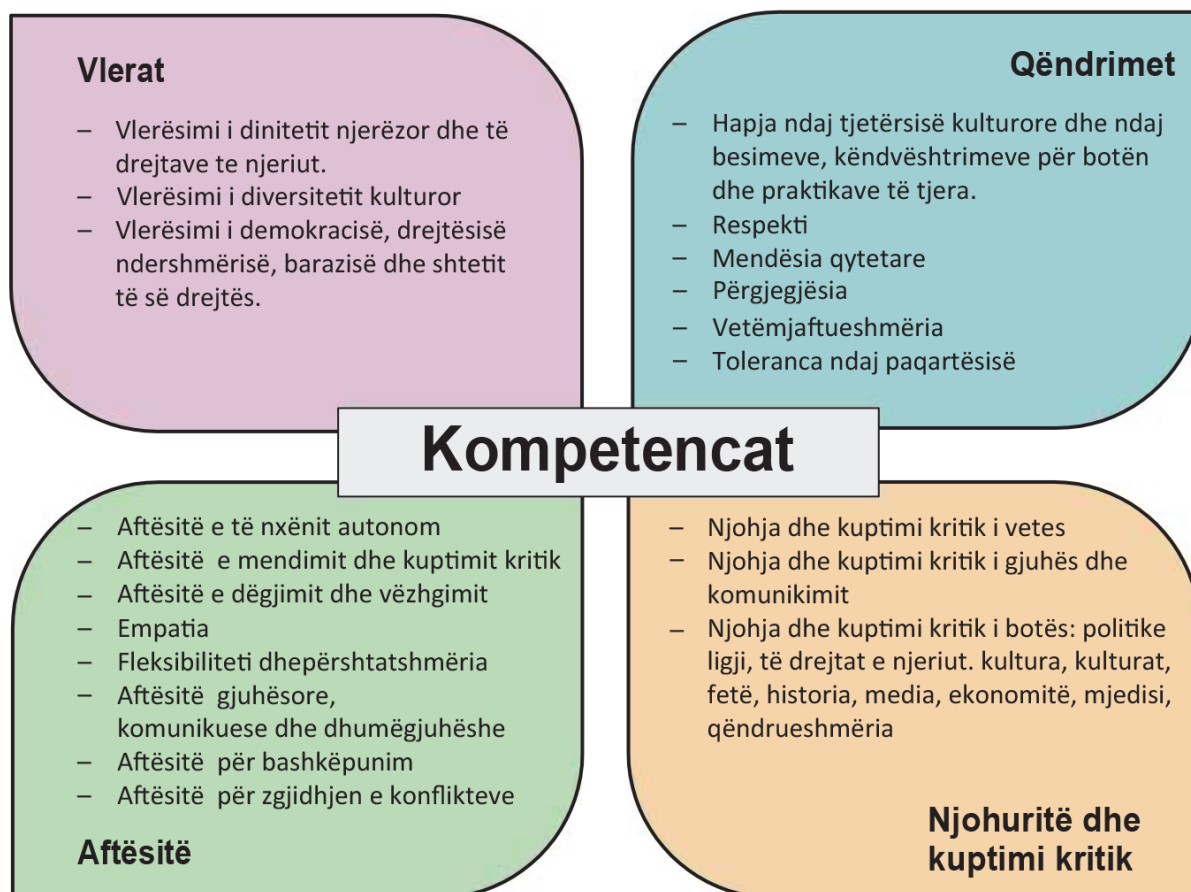
Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe

F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int –

Website: <http://book.coe.int>

Modeli i kompetencave për kulturë demokratike

Këshilli i Evropës nxit dhe mbron të drejtat e njeriut, demokracinë dhe shtetin e së drejtës. Këto parime janë themeli i shoqërive të Evropës dhe i sistemeve politike për dekada, ndonëse ato ende kanë nevojë të mbahen dhe të ushqehen, veçanërisht në kohë krizash ekonomike dhe politike.

Shumica e njerëzve ndajnë idenë se demokraci do të thotë një formë e qeverisjes nga ose në emër të popullit, që nuk mund të veprojnë pa institucione që garantojnë zgjedhje të rregullta, të lira edhe të ndershme, sundimi i shumicës dhe përgjegjëshmëria e qeverisë. Megjithatë, këto institucione nuk mund të funksionojnë nëse vetë qytetarët nuk janë aktivë dhe të angazhuar ndaj vlerave dhe qëndrimeve demokratike. Arsimi ka rol qëndror për të luajtur këtu dhe Kuadri i referencës mbështet sistemin arsimor në mësimdhënien, të mësuarit dhe vlerësimin e kompetencave për kulturë demokratike dhe ofron fokusin e duhur koherent për t'u zgjedhur qasjen e duhur për të përdorur për këtë qëllim.

Vëllimi i dytë përmban treguesit e kompetencës për kulturë demokratike që bëhen të njohur në vëllimin e parë. Këta tregues synojnë të ndihmonë mësuesit të identifikojnë rezultatet e të mësuarit, nivelin e zotërimit për një periudhë.

more dhe fushat për zhvillime të mëtejshme. Udhëzime të mëtejshme për zbatimin e Kudrit të Referencës ofrohen në vëllimin e tretë.

www.coe.int

Këshilli i Evropës është organizata udhëheqëse për të drejtat e njeriut në kontinent. Ai përbëhet nga 47 shtete anëtare, 28 prej të cilëve janë anëtare të Bashkimit Evropian. Të gjitha shtetet anëtare të Këshillit të Evropës kanë firmosur Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, një traktat që synon mbrojtjen e të drejtave të njeriut, demokracinë dhe shtetin e së drejtës. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mbikëqyr zbatimin e Konventës në shtetet anëtare.

Vëllimi 2 i setit prej tre vëllimesh.

